

Abraham sklapa savez

Pavičić, Nataša

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:378762>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

ABRAHAM SKLAPA SAVEZ

Diplomski rad

Mentor:

dr. sc. Karlo Višaticki

Student:

Nataša Pavičić

Đakovo, 2015.

Sažetak

Patrijarh Abraham je na početku bio prikazan kao nomad, lutaoc, kojega Bog odabire za svoje planove. Abraham materijalno ništa nije posjedovao, a do kraja svoga života postaje jedan bogati čovjek. Sve ono za čime je čeznuo, za njega postaje stvarnost. Dobiva puno više nego je i sam očekivao, a sve zbog svoje čvrste i nepokolebljive vjere. Sklapa savez s Bogom i mijenja svoj život u cijelosti.

Rad se temelji na literaturi koja nam nastoji približiti ozračje u kojemu se nalazio Abraham i njegova obitelj. U prvom dijelu navodimo općenite podatke o pojmu saveza (*heb. berit*) i povezanost sa hetitskim ugovorima. Drugi dio govori o Abrahamovu životu prije i nakon Božjega poziva, njegov odgovor Bogu koji je vjera. U trećem dijelu ističe se pojam saveza kao partnerskog, prijateljskog odnosa između Boga i čovjeka, savez koji je sklopljen po neobičnom obredu. Važno je spomenuti i dvije tradicije kojima se ovaj treći dio pripisuje, a to su jahvistička i elohistička. Zadnje poglavlje usmjereno je na Božja obećanja, pojam obrezanja i promjenu imena Abram u Abraham.

Abraham je jedna od rijetkih osoba koji je povjerovao Bogu iako ga nije poznavao. Ostavio je svoje pleme i pošao sa svojom suprugom Sarom na put koji je Bog za njega pripremio. Taj put je bio put u nepoznato, ali prepun sigurnosti jer je uz Saru imao još jednog suputnika, Boga. S Bogom sklapa savez i postaje prijatelj zauvijek.

Ključne riječi: Abraham, poziv, blagoslov, savez, obrezanje, vjera

Summary

At the beginning, Abraham was displayed as a nomad, a wanderer, who was chosen by God for His plans. Abraham didn't have any material property, but by the end of his life he was a rich man. All that he longed for became a reality. He was given more than he expected, based on his strong and unshakable faith. He made a covenant with God and altered his life completely.

This paper is based on the literature that endeavors to approximate the climate surrounding Abraham and his family. The first part gives general information of the term covenant (*heb. berit*) and its correlation with Hittite treaties. The second part focuses on Abraham's life before and after he was called by God and his faith as an answer. In the third part, the term covenant is depicted as a partnership, a friendly relation between God and man, a covenant forged by an unusual rite. It's important to mention the two traditions connected with this third part – the Yahwist and the Elohist sources. The last chapter focuses on God's promises, the term circumcision and the modifications from the name Abram into Abraham.

Abraham is one of the few persons that put faith in God even though he didn't know Him. He left his clan and departed with his wife Sarah on a path laid out by God. That path led him into the unknown, but Abraham was filled with certainty because beside Sarah, he had another companion by his side – God. He made a covenant with God and became His everlasting friend.

Keywords: Abraham, the call, blessing, covenant, circumcision, faith

Uvod

Abraham je jedna od najpoznatijih biblijskih osoba u Starom zavjetu. Posvećujemo mu posebnu pažnju zbog njegova uzorna vjerničkog života. Dobar dio svoga života je proveo kao nomad, lutajući po raznim krajevima tražeći pogodno mjesto za sebe, svoju suprugu Saru i stoku od koje su živjeli. Nije imao nikakve zemlje u posjedu, možemo reći da je bio lutaoc do onoga trenutka kada mu se objavio Bog i ponudio mu brojna obećanja.

U prvom dijelu govorimo općenito o pojmu savez, hebrejski *berit*, etimologiji riječi i njegovom značenju. Uz pojam saveza možemo povezati i hetitske ili vazalske ugovore koji su temelj govora o savezu. U drugom dijelu govorimo o pozivu Abrahama od strane Boga. Abraham Božji poziv prihvaća iako nije siguran što ga čeka. Vjeruje Bogu na slijepo. Napušta pleme u kojem je boravio i odlazi u nepoznato. Bog ga blagoslivlja i daje mu obećanje da će biti uz njega. Važno je naglasiti Abrahamovo povjerenje, njegovu vjeru koja je temelj govora o Abrahamu uopće. U trećem dijelu govorimo konkretno o sklapanju saveza između Boga i Abrahama. Savez postaje jedan prijateljski događaj koji je Abrahamu ponuđen s Božje strane, Bog je glavni inicijator saveza. Sam događaj saveza odvijao se po starom običaju rasijecanja određenih životinja na polovice kroz koje je jedna od osoba koja sklapa savez morala proći, u Abrahamovu slučaju to je učinio Bog. Posljednji, četvrti dio posvećen je savezu i obrezanju koje je nužno u židovskoj tradiciji. Kratko navodimo promjenu imena Abram u Abraham.

Na samom kraju potrebno je spomenuti da je savez Boga i Abrahama događaj koji je obilježio povijest čovječanstva i svijeta, ali događaj koji i dalje traje. Nastavak saveza imamo na Sinaju, gdje Bog sklapa savez s Mojsijem i narodom, Natanovo proročanstvo kralju Davidu koje možemo smatrati savezom iako se ne koristi riječ savez, Novi Savez kod proroka Jeremije i na posljetku savez krvlju Isusovom, ispunjenje saveza u osobi Isusa Krista.

1. SAVEZ

1.1. Etimologija riječi

„Savez heb. *berit* ili zavjet, zalog ili ugovor sklopljen s nekom zajednicom ili osobom, grč. *diatheke* i *syntheke*, lat. *testamentum* i *foedus*.“¹

Riječ *berit* izvedena je kao *nomen* fem. od glagola *barah* sa značenjem „jesti“. U ovom tumačenju glagol *barah* nije standardni izraz za jesti, nego ga nalazimo u kontekstu bolesničke hrane ili kao utjehe. Stoga ovakvo tumačenje možemo isključiti. Slijedeće tumačenje donosi Ernst Kutsch koji izvodi izraz *berit* od korijena riječi *barah*, gdje on navodi paralele iz akadskog jezika riječju *baru* što znači vidjeti, gledati. Problem je u tome što u cijelom Starom zavjetu nalazimo samo jedan primjer tog glagola. Drugo rješenje nudi M. Weinfeld akadskom paralelom *birit*, što znači „između, među“. Tom akadskom *birit* odgovara hebrejska riječ *bin* što nalazimo u kontekstu riječi *berit*, što u nekim ranijim tumačenjima jezika ima jednako značenje kao i *bin*. No ipak za M. Weinfelda najprihvatljivije objašnjenje dolazi od akadskog pojma *biritu* sa značenjem „spona, okov“.² Prema tome hebrejska riječ *berit* značila bi nešto što povezuje, svezuje, ujedinjuje dvije strane u partnerstvo.³ Slično tumačenje nalazimo u akadskim i hetitskim izrazima za pojam „ugovor, sporazum“. No nikako sa sigurnošću ne možemo odgonetnuti točnu etimologiju riječi.

Hebrejska Biblija donosi *berit* samo kao imenicu u jednini i to 287 puta; Targum, odnosno aramejski prijevod za ovaj izraz koristi pojam *qwm*; Septuaginta koristi pojam *diatheke*; Vetus Latina pojam *testamentum*, ali koristi i druge izraze poput *pactum*, *testimonium*, *iustitia*. Jeronim u Vulgati koristi dva pojma kojima prevodi *berit*, to su pojmovi *foedus* i *pactum*.⁴

U hrvatskom jeziku postoje osim „saveza“, koji je jedan standardni izraz, i neki drugi izrazi. Matija Petar Katančić koristi pojam zakon, ugovor, uvit; Ivan Matija Škarić koristi pojam uvit; Bartol Kašić pojam uvietovanje; Valentin Čebušnik pojam zavjet;

¹ Z. LEVAČIĆ-VIDAKOVIĆ, *Biblijski leksikon i rodoslovlja*, Čakovec, 2006., str. 760.

² Usp. K. VIŠATICKI, *Različita značenja hebrejskog pojma berit i njegova dvoznačnost u 2 Kr,u*; Bogoslovska smotra 80.(2010.)1., str. 337.-338.

³ Usp. A. REBIĆ, *Središnje teme Staroga zavjeta*, KS, Zagreb, 1996., str. 114.

⁴ Usp. K. VIŠATICKI, str. 338.-339.

Antun Sović i Ivan Evandelist Šarić koriste pojmove zavjet i savez.⁵ Bilo je mnogo rasprava oko same terminologije u hrvatskom jeziku, ali kao nekakav konačan rezultat uzima se prijevod riječi *berit* pojmom savez.

1.2. Značenje riječi

„Savez“ kao ideja iza koje stoji cijela jedna teologija saveza, tipično je izraelskog porijekla.⁶ Savez je središnji pojam čitavog Svetog pisma. *Berit* Boga s ljudima tema je koja objedinjuje i osmišljava sve knjige Biblije. I nijedan događaj svete povijesti ne poručuje u tolikoj mjeri kako je Bog Biblije osobni Bog, pun dobrote i silaženja k ljudima kao upravo ovaj.⁷ Stari zavjet upotrebljava riječ *berit* da izrazi povezanost između Boga i njegova naroda. Izraz „savez“ je tehnički pojam za označavanje odnosa između Boga i ljudi. On je preuzet iz ljudskog socijalnog iskustva, iz činjenice ugovora i saveza među narodima i pojedincima. Religijska upotreba ovog izraza odnosi se na posebni tip saveza u kojem jedan partner poduzima prvi korak te postavlja uvjete. Stoga Bog postavlja uvjete saveza i traži od naroda da obdržava savez, a on se veže obećanjima da će čuvati i uvijek štititi narod.⁸ Savez o kojem se tu govori (heb. *berit*) između Boga i izabranog čovjeka znači pravi ugovor između Boga i izabranog čovjeka i naroda. To isto znači i riječ zavjet. „Zavjet“ je ono dobro, a i promišljeno obećanje kojim se vjernik obvezuje pred Bogom da će učiniti neko moguće i bolje djelo.⁹

U širem smislu riječi *berit* sigurno znači i odnos koji proizlazi iz nekog ugovora, ali samo ukoliko se zasniva na nekoj zakletvi ili prisezi. Sklapanje ugovora je dragovoljno i s jedne i s druge strane, pa i onda kada ponuda za sklapanje dolazi samo s jedne strane ili kad je jedna stranka u takvoj situaciji da mora ući u savez pod uvjetima koji su za nju nepovoljni. Taj ugovor zaključen savezom iziskuje bezuvjetnu vjernost i lojalnost i s jedne i s druge strane. Zato se savez smatra nepovredivim odnosom koji traje neograničeno.¹⁰

⁵ Usp. K. VIŠATICKI, *Različita značenja hebrejskog pojma berit i njegova dvoznačnost u 2 Kr,u*: Bogoslovska smotra 80.(2010.)1., str. 340.

⁶ Usp. I. ŠPORČIĆ, *Božja poruka za naše vrijeme. Promišljanja o Bibliji i s Biblijom*, Glas koncila, Zagreb, 2005., str. 60.

⁷ Usp. A. REBIĆ, *Središnje teme Staroga zavjeta*, KS, Zagreb, 1996., str. 117.

⁸ Usp. W. J. HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet spomen obećanja*, KS, Zagreb, 1977., str. 156.-157.

⁹ Usp. I. PAVIĆ, *Biblijska povijest spasenja*, Zagreb, 1987., str. 22.

¹⁰ Usp. L. KRINETZKI, *Savez Božji s ljudima prema Starom i Novom zavjetu*, KS, Zagreb, 1999., str. 5.-6.

Do odnosa zasnovanih na savezu između patrijarha i Boga te između Boga i Izraela došlo je uslijed određenih događaja koji su se odigrali unutar povijesti patrijarha i Izraela – to su bila *sklapanja Saveza*.¹¹

1.3. Hetitski ugovori

1.3.1. Značenje Hetitskih ugovora

Savez između Boga i njegova naroda bio je u Bibliji oblikovan po uzoru na ugovore koji su ljudi međusobno sklapali. U drevnim vremenima, među beduinskim plemenima, ugovori su se sklapali uz svečani obred, pred svjedocima, a ugovor je bio sankcioniran blagoslovima i prokletstvima. Taj međusobni odnos koji je nastao na temelju takva ugovora, temeljio se na bilateralnom ugovoru: Jahvin izbor naroda i prihvaćanje Boga Jahve sa strane naroda. Iako nigdje drugdje na Starom istoku nema paralela takvom savezu kakav je opisan u Bibliji, ipak su obrasci sklapanja takvih ugovora postojali na Starom istoku u vrijeme drevnih Hetita, između 1450. i 1200. pr.Kr. Ugovor o kojem je ovdje riječ zove se „vazalski ugovor“, Njega nameće jači slabijemu, npr. vladar svome podčinjenomu. Za razliku od ovakvih nametnutih ugovora, postojali su i ugovori među jednakima, koji su bili neovisni jedan o drugome.¹²

1.3.2. Struktura Hetitskih ugovora

U sklapanju hetitskih ugovora postoji šest točaka :

1. PREAMBULA: predstavljanje suverena, njegovi naslovi
2. POVIJESNI PROSLOV: nabrojanje dobara koja je suveren učinio u prilog vazalu
3. KLAUZULE: uvjeti, obveze nametnute vazalu
4. RASPOREDBE za odlaganje u hramu i javno čitanje
5. POPIS SVJEDOKA
6. Obrasci KLETVE i obrasci BLAGOSLOVA

Odnosi između vazala slični su propisima o odnosima među izraelskim plemenima, a poticaj na pouzdanje u Jahvu odgovara obvezi pouzdanja u višega gospodara. Konkretno, zabrana štovanja drugih bogova ima svoju paralelu u hetitskim ugovorima:

¹¹ Usp. L. KRINETZKI, *Savez Božji s ljudima prema Starom i Novom zavjetu*, KS, Zagreb, 1999., str. 9.

¹² Usp. A. REBIĆ, *Središnje teme Staroga zavjeta*, KS, Zagreb, 1996., str. 115.

vazalu je bilo zabranjeno da osim svome gospodaru bude vjeran još nekom drugom gospodaru. Nadalje, pohranjivanje ploča deset zapovjedi u hram ima povijesnu pozadinu u hetitskim ugovorima, koje su također pohranjivali u hram.¹³

¹³ Usp. A. REBIĆ, *Središnje teme Staroga zavjeta*, KS, Zagreb, 1996., str. 116.

2. BLAGOSLOV ABRAHAMA Post 12, 1-3

Ovaj tekst spada među najvažnije tekstove Staroga zavjeta za povijest Izraela i čovječanstva. Tako jednostavno zvuči poziv, a toliko dramatskog, veličanstvenog, snažnog krije se u nekoliko riječi. Jahve govori, naređuje, obećava. Abraham sluša, izvršava, vjeruje. Svaki poziv uključuje troje: sam zov, obećanje i odgovor. Religiozno iskustvo Abrahama je prauzor iskustva svih poziva u biblijskoj predaji i u kršćanstvu. Bog ulazi u povijest, u život pojedinca i ovaj prihvaća Božji poziv u vjeri. Poziv je uvijek milost. A milost je uvijek nešto neočekivano, nenadano, nezaslužno. Abraham misli živjeti normalnim životom kao i ostali, no Bog nenadano ulazi u njegov život, mijenja njegov tijek i tijek cijelog čovječanstva.¹⁴

2.1. Poziv i blagoslov Abrahama

Riječi kojima započinje dvanaesto poglavlje knjige Postanka, započinju novo stvaranje. Izraelska povijest, sama povijest božanske objave, ima svoj početak u ovom Božjem pozivu. Bog Abrahama zove, trga ga od njegova kraja, od njegova naroda, Bog od Abrahama traži nešto veliko, dramatično i gotovo neshvatljivo. Traži da napusti zemlju očinsku, da napusti sve svoje i krene u nepoznato. Zemlja, zavičaj, očinski dom jesu nešto sveto, drago, neotuđivo ljudskom srcu. Abraham sve to mora ostaviti, na sve to zaboraviti, prekinuti sve veze. Uvijek je bolno dijeliti se od onoga što je s nama sraslo i krenuti u nepoznato, u tuđinu. Ali tu nesigurnost prati veliko obećanje, obećanje vjere i nade. Abraham neće biti „vječni lutaoc na zemlji“. On će hodati ispred lica Božjega, stupati sa svojim Bogom ususret blaženoj budućnosti u vjeri i nadi. Ali upravo to odvajanje, koje Božja riječ nameće, jamči nam njegovo porijeklo. Bog se očituje u neumoljivu zahtjevu koji odvaja čovjeka od njegova običnog i uobičajenog života. Ne možemo ni na kakav način isključiti mistični značaj ovog poziva koji ostaje pralik svakog Božjeg poziva. S Abrahamovim pozivom povijest čovječanstva se posve mijenja. Ako Abraham mora napustiti svoj zavičaj i dom, ne napušta da bi se i od Boga udaljio, nego ulazi u zemlju koju mu je Bog priprazio. Kanaanska zemlja bit će samo pralik istinskog Božjeg stana jer On nije vezan ni uz koju zemlju i cijela je zemlja njegovo vlasništvo jer je On stvoritelj svega. Abrahamovo mistično iskustvo u njegovu zvanju je čitavo ovdje: Bog se očituje čovjeku samo u određenom času u kojemu čovjek

¹⁴ Usp. C. TOMIĆ, *Praoci Izraela*, Provincijalat hrvatskih franjevac konventualaca, Zagreb, 1978., str. 51.-52.

primjećuje svoju udaljenost od Njega. Svaka Božja objava uključuje put- čovjek mora ostaviti sve što posjeduje, sve što pripada njegovu životu da bi išao u nepoznato.¹⁵ Bog ima povjerenje u Abrahama prigodom njegova izbora i poziva i očekuje da će i Abraham prihvatiti Njegovu ponudu i krenuti putem obećanja. S druge strane, Abraham svojim životom na konkretan način pokazuje glavno obilježje vjere: Abraham vjeruje Bogu „na riječ“ i kreće u nepoznato raskidajući sve odnose koji ga vežu za tlo, bilo za zavičaj bilo za srodstvo. Abrahamovo povjerenje u Boga gotovo da se poistovjećuje sa sintagmom „biti na putu“, jer Abraham dobiva zadatak da iz poznatoga krene u nepoznato. Bog ga izabire za nešto novo, neviđeno, neizvjesno i obećavajuće. Istom oslanjanjem na Boga i njegovo obećanje slijedi blagoslov koji se konkretizira u brojnom potomstvu. Na kraju, dano Božje obećanje biva preko Abrahama pretvoreno u obećanje za sve narode: Abraham će na temelju svoje vjere postati univerzalnim blagoslovom za sve narode. Sve tri činjenice koje proizlaze iz Post 12,1-3 –izlazak, hod prema zemlji obećanja i blagoslov- međusobno su povezane i slijede jedna iz druge tvoreći teološki temelj i sadržaj istinske vjere. Oslanjanje na Božju riječ znači pokret čak i u nepoznato i neizvjesno, što je ostavljeno u vidokrugu Božjeg obećanja zemlje. Nakon takvoga potpunoga oslanjanja dolazi prostor zemlje kao okvir života, i plodnost kao posljedica Božjega blagoslova. Božji blagoslov donosi u biblijskom smislu plodnost i budućnost koja je povezana i sa stavom ljudi koji trebaju prihvatiti Božje obećanje. Važno je dakle Božje obećanje Abrahamu, ali nije ništa manje važno ni Abrahamovo pouzdanje u dano Božje obećanje i njegovo prihvaćanje, što ga u konačnici čini povijesnim nositeljem velikoga obećanja za budućnost.¹⁶

Abrahamova mistična povijest značajna je kako zbog poziva tako i zbog blagoslova i Božjeg obećanja. Abrahamovo iskustvo uključuje put k nepoznatom cilju, ususret Bogu koji ga zove, ali uključuje svijest osobitog izbora, blagoslova koji ga odjeljuje od drugih ljudi više nego što ga odjeljuje isti njegov poziv. Blagoslov daje Abrahamu svijest da je on upravo Božji izabranik, jedini među svima. U času u kojem Bog poziva Abrahama, Abraham se odvaja, oslobađa se od svake veze sa vlastitim plemenom. Stoga se poziv ne može odvojiti od blagoslova.¹⁷ Njegovim putovanjem u nepoznatu zemlju, počinje čovječji povratak u izgubljeni raj, jer Abrahamovim blagoslovom počinje čovječji povratak u njegovu prvobitnu cjelovitost: on je novi

¹⁵ Usp. D. BARSOTTI, *Bog Abrahamov*, Symposion, Split, 2012., str. 204.-210.

¹⁶ Usp. B. LUJIĆ, *Vjera u Boga uvijek novih mogućnosti*, KS, Zagreb, 2014., str. 36.-40.

¹⁷ Usp. D. BARSOTTI, str. 211.-216.

Adam u kojemu se cijelo čovječanstvo ujedinjuje i sabire. Božji blagoslov odvaja Abrahama od drugih te ga čini ocem svijeta, čitavo je čovječanstvo sadržano u njemu. Ni u kojem slučaju se tu ne miješa Abrahamovo očinstvo sa Božjim očinstvom. Veličina božanskoga blagoslova očituje se u tome što se u Abrahamu proročkom promidžbom već ispunio povratak u rajski život koji će se konačno ostvariti u Mesijinu vremenu.¹⁸

Božji izbor Abrahama, koliko god bio svet, sa sobom donosi i silne opasnosti. Sa stvaranjem Bog je osmislio svijet u kojem ljudi imaju prevlast nad drugim bićima, ali ne i jedni nad drugima. A sada uvodi hijerarhijsko načelo: „Blagoslivljat ću one koji te blagoslivljali budu, koji te budu kleli, njih ću proklinjati.“ Jedna skupina ljudi prima Božji blagoslov, druga ne. Nakon što je obećao ispuniti Abrahamovu želju za biološkom plodnošću, Bog širom otvara šator i nudi Abrahamu, mogućnost da pruži nadomještenu duhovnu plodnost cijelom svijetu. Ovim riječima- „sva plemena na zemlji tobom će se blagoslivljati“- Bog uzdiže Abrahama na uzvišeni položaj koji će vječno zauzimati. Abraham više nije samo pojedinac, sa svojim vlastitim potrebama. On je postao Božjim zastupnikom na zemlji. Ovaj simbolizam toliko je dubok da se razliježe kroz stoljeća, i sa svakim naraštajem biva glasniji. Abraham je izabran ne zbog sebe nego zbog svijeta. To je krajnja moć Poziva: to je poziv svijetu da se posveti Bogu. Bog ponovno šalje maslinovu grančicu čovječanstvu. Budući da se čovječanstvo u prošlosti podsmijevalo toj grančici, Bog sada traži plaćanje u gotovini, unaprijed.: ovo učini danas, kako bi ono mogao dobiti sutra. Tradicionalno poziv se smatra početkom procesa seoba koji će svoj vrhunac doživjeti kad Abrahamu bude ponuđena zemlja.¹⁹

Bog se ne obraća samo Abrahamu, on se obraća svakom čovjeku koji čezne za nečim. Same riječi su izravne i jednostavne. „Bog reče Abrahamu“, „Idi iz svog zavičaja i kuće svoga oca u zemlju koju ću ti pokazati...“. Njegovo odredište opisano je tek kao „zemlja koju ću ti pokazati“. Iako će kasnije Bog konkretno obećati Abrahamu da će njegovi potomci biti brojni poput zvijezda na nebu i da će on naslijediti svu zemlju između Eufrata i Nila. Ovakva udaljenost vodi do druge stvari koju Abraham mora učiniti kako bi ispunio ugovor: mora prihvatiti valjanost stranke koja mu nudi takvu pogodbu. Abraham nije svjedok materijalne manifestacije Božjeg postojanja- nema gorućih grmova, nema kamenih ploča, voda ne izvire iz stijena. I što je još teže, sam glas se ne predstavlja. Kasniji biblijski likovi saznaju da taj bestjelesni glas pripada

¹⁸ Usp. D. BARSOTTI, *Bog Abrahamov*, Symposion, Split, 2012., str. 217.

¹⁹ Usp. B. FEILER, *Abraham- putovanje u samo srce triju vjera*, Izvori, Zagreb, 2002., str. 47.-49.

„Bogu Abrahamovu“. Abraham , s korijenima u mnogobožačkom društvu spreman je pokloniti svoje povjerenje bestjelesnom, nevidljivom Bogu.²⁰

Mogli bismo označiti Abrahamov poziv kao sažetak vjere Izraelovih rodozačetnika, premda se izraz „vjera“ ovdje uopće ne nalazi. Abrahamovo rodoslovlje ukazalo nam je na lutajuće skupine Aramejaca koji su – kao i mnogi prije i poslije njih – lutali u razdoblju od sredine drugog pred kršćanskog tisućljeća između Mezopotamije i Nila.²¹

Opis Božje objave Abrahamu, trebamo najprije zahvaliti činjenici da su u stara vremena i Izraelci i pogani čvrsto vjerovali da Bog (ili bogovi) govore ljudima. Vjerovali su da je božanski svijet odijeljen od ljudskog svijeta vrlo tankim velom koji se može vrlo lako odškrinuti. Mnogi su mogli, ali ne svi, razgovarati s božanstvom kao što razgovaraju sa svojim susjedom bilo uslijed svoje službe kao svećenici ili pak uslijed posebnog dara kao ljudi obdareni duhom Božjim. Suzdržanost glede opisa Božje objave Abrahamu ima u biblijskom svijetu jedan drugi važan razlog. Biblijski pisci nisu smatrali najvažnijim to što je čovjek osjećao pritom, nego što je Bog htio poručiti. Onaj kojemu se Bog objavljuje stupa u pozadinu, iza poruke koju mora prenijeti. Božanstvo govori, čovjek sluša. Bog Abrahamu ne objavljuje nikakvih tajni. On mu jednostavno daje stanovitu uputu: mora nešto poduzeti, mora krenuti na put.²² Iz ove Božje objave ne proizlazi nikakva spoznaja nego naprotiv događanje, povijest. Abraham je bio pastir sa sitnom stokom, s ovcama i kozama. Neprestano je morao tražiti nove krajeve gdje je bilo dosta vode i hrane za njegovu sitnu stoku i u kojima je mogao nailaziti na miroljubive ljude kojima je prodavao svoje proizvode i od njih kupovao njihove. Stalna putovanja na području između Eufrata i Jordana potpuno se poklapaju s njegovim mogućnostima i očekivanjima. Međutim, potpuno neočekivano i iznenadno za njega zvuči riječ „Idi iz zavičaja“ i „doma očinskoga“. Riječ „dom“ ima u Bibliji šire značenje nego kod nas. Tako dom Abrahamov nije bio šator njegova oca nego njegovo pleme. Pleme je tada bilo jedina moć putujućih nomada. Samog pastira se nitko nije usudio smrtno udariti jer je dobro znao da će ga cijelo pleme proganjati. Pleme je za nomade predstavljalo sud, policiju i državu. Abraham se sada mora odreći te sigurnosti. Treba krenuti na put na kojem će, bez zaštite biti izložen milosti i nemilosti razbojničkih četa i

²⁰ Usp. B. FEILER, *Abraham- putovanje u samo srce triju vjera*, Izvori, Zagreb, 2002., str. 44.-47.

²¹ Usp. D. ARENHOEVEL, *Uspomena na očeve*, KS, Zagreb, 1991., str. 29.

²² *Isto*, str. 30.-35.

proždrljivih kraljeva malih gradova i to u zemlju koju nikada nije vidio, koju uopće ne poznaje. Te Božje riječi upućene Abrahamu nečuveni su izazov za lutajućeg pastira, ali te riječi sada postaju obećanje. One nam otkrivaju dvije stvari: „Blagoslivljat ću one koji te blagoslivljali budu, koji te budu kleli, njih ću proklinjati!“ (Post 12,3). To je zapravo inačica za prastari obrazac solidarnosti pomoću kojeg je bilo sklopljeno krvno srodstvo odnosno bratstvo: tvoja krv je moja krv, tvoji neprijatelji moji su neprijatelji, tvoji prijatelji moji su prijatelji! Po takvom obrascu krvni brat prihvaća sudbinu svoga krvnoga brata kao svoju. Obojica će tada postupati kao da su jedna osoba. Na ovaj način Bog pruža Abrahamu novu sigurnost: On sam na sebe preuzima Abrahamovu obranu koju je tada trebalo osigurati za novo pleme. Drugo obećanje sastoji se u riječima: „I sam ćeš biti blagoslov!“. Prijevod ove rečenice je sporan. Neki prevode: „Po tebi će sva plemena na zemlji postići blagoslov“, a drugi „Sva plemena na zemlji tobom će se blagoslivljati“. Time se pretpostavlja da će Abrahama smatrati blagoslovljenim čovjekom u najpotpunijem smislu te riječi. Abraham treba na putu na koji ga Bog šalje naći svoju sreću, sreću koja nadilazi sve moguće granice uobičajene ljudske sreće. Abrahamova sreća je mnogo više nego obična sreća ispunjenog ljudskog života. Abraham se treba osloboditi svoje uobičajene sigurnosti i uputiti na jedan novi put da bi ondje našao svoju budućnost.²³

2.1.1. Život Abrahama prije poziva

Abraham je zacijelo živio u prvoj polovini drugog tisućljeća pr. Kr. iako postoje razna mišljenja o tom pitanju. Teško je točno utvrditi datum Abrahamova života jer su pojedini dijelovi nastajali kasnije, a drugih neovisnih izvora nema. Bio je stočar polunomad koji je očito vjerovao u obećanja svoga Boga kojega i Pismo naziva „Abrahamov Bog“. Patrijarsi kao nomadi imali su duboki osjećaj za obitelj i pleme, a odatle i osjećaj kolektivne odgovornosti i potrebe čuvanja čistoće krvi. Njihovi pravni i društveni običaji također se slažu s pravnim i društvenim običajima na Istoku u ono doba, primjerice obred sklapanja saveza i ugovor o kupovanju spilje u Makpeli.²⁴

Što se tiče imena Abraham, ono ne označava niti neko božanstvo a niti neku skupinu nego upravo pojedinca. Danas biblijski stručnjaci vežu ime Abraham uz hebrejski glagol *rum* – *podići*, *biti uzvišen*, pa bi *ab-ram* značio „uzvišen s obzirom na

²³ Usp. D. ARENHÖVEL, *Uspomena na očeve*, KS, Zagreb, 1991., str. 36.-37.

²⁴ Usp. W. J. HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet spomen obećanja*, KS, Zagreb, 1977., str. 31.

svoga oca“ ili možda „moj otac je uzvišen“ pri čemu se naslućuje da se radi o nekom božanstvu zaštitniku.²⁵

Abraham je prvi čovjek kojega, u njegovom intimnom životu, upoznajemo u Svetom pismu, ali ne bismo znali ništa o njemu kad ne bismo htjeli prihvatiti svjedočanstvo mističnoga života kakvo je vlastito njegovom životu.²⁶ Prava pripovijest započinje s Abrahamom i Sarom, ili točnije s Terahom, Abrahamovim ocem u gradu Uru. Iz Ura kaldejskoga Abrahamova obitelj se pokreće k sjeveru i tabori se pored karavanskoga puta kojim prolaze trgovci u Haran. Odatle Bog pozove Abrahama. Abraham ide za otajstvenim zovom da bi se prebacio prema Zapadu izvan karavanskoga puta i bio izvan dodira sa uljudbom svojih otaca. Ide prema kanaanskoj zemlji, prelazi zemlju do mjesta Sihem, do hrasta More. Zatim slijede mjesta poput Betela, Aja na Istoku, Egipta, ponovno se vraća u Betel, na kraju se nastanjuje kod hrasta Mamre, kod Hebrona. Abrahamova povijest ima najužu svezu s bogoštovljem zemlje: svi se Božji blagoslovi ostvaruju obećanjem i darom zemlje i cijeli je Abrahamov život neprekidno putovanje s mjesta na mjesto, iz jednoga kraja u drugi. Iskustvo Boga je prirodno vezano uz mjesta: uz beskonačnu pustinjsku usamljenost, uz prostornost voda, gora. U Starom zavjetu Bog se objavljuje svojem narodu, prati ga kroz pustinju. No pustinja je ipak posvećena u samom Abrahamovu životu jer je i on izlazak kroz pustinju. Predjel koji Postanak spominje kao Abrahamov stan ili stazu njegova putovanja je poneki zdenac i malo trave po rubovima pustinje ili gola stjenovita usamljenost kojom prolazi: Morija, Beer Šeba, Mamre, Makpela, Negeb i dr. Abraham ostaje i dalje lutaoc bez obzira što mu je Bog obećao zemlju: samo mu je na svršetku života daje, kao залог budućeg posjeda čitave kanaanske zemlje, špilju Makpelu.²⁷

Neki stručnjaci smatraju da u biblijskim tekstovima nailazimo na tragove vjerskih prijevora zbog kojih se Abrahamova obitelj našla u opasnosti jer je u jednom prilično nejasnom odjeljku zapisano da je Abraham bio „otkupljen“ iz Ura (Post 7) upravo na isti način na koji su kasnije robovi bili „otkupljeni“ iz Egipta. S druge strane, grad Ur se spominje jedino u hebrejskim rukopisima Postanka 11. Grčka verzija Abrahamov i Sarin dom smješta u „kaldejsku zemlju“, a to je moglo biti daleko bliže

²⁵ Usp. B. LUJIĆ, *Vjera u Boga uvijek novih mogućnosti*, KS, Zagreb, 2014., str. 37.

²⁶ Usp. D. BARSOTTI, *Bog Abrahamov*, Symposion, Split, 2012., str. 204.-210.

²⁷ *Isto*, str. 198.-203.

Haranu u sjevernoj Siriji nego Uru koji se nalazi u Perzijskom zaljevu.²⁸ Bez obzira na blisku povezanost s gradom Haranom, Abraham i Sara se nisu trajno nastanili. Krenuli su na drugu stranu plodnoga polumjeseca. Tu su živjeli nomadskim životom seleći se s jednog mjesta na drugo u potrazi za ispašom za svoju stoku i hranom za svoju obitelj. Bio je to jedini način na koji su se pridošlice mogle smjestiti jer su najbolji dijelovi zemlje već bili zaposjeli zemljoradnici. Stoga su Abraham i Sara bili prisiljeni ići i dalje kao što je na primjer Egipat.²⁹ Za svećeničku predaju je karakteristično što donosi neke biografske i topografske podatke koji se ne nalaze u drugim predajama.³⁰

Povijest ovdje ima samo nakanu da nas uvede u otajstvo izabranja koje u sebi ostaje neshvatljivo. Očevidno je da je Abrahamova povijest prenesena ne toliko radi vidljivih događaja nego upravo radi mističnoga značaja ovog života. Jahvistička, elohistička i svećenička tradicija složne su da je Abraham ne samo praotac jednog izabranog naroda nego izričito Božji izabranik. Abrahamov život objavljuje kako povijest svojim najdubljim smislom ima mističan značaj: nikada čovjek nije uistinu čovjek kao kad je u zajedništvu s Bogom. On, čovjek je više religiozno, a manje razumno biće. U njemu se sam Bog objavljuje, njegov pravi život je njegov odnos s Njime. Kako s Abrahamom počinje prava čovječja povijest, upravo zbog toga s njime počinje Božja objava. Abrahamova povijest izriče njegov intimni i osobni značaj. On mnogo više od bilo kojeg lika Staroga zavjeta utjelovljuje uzor vjerskoga i čudorednoga života, njegova je povijest najsnažniji i najživlji sažetak cijeloga Staroga zavjeta.³¹

2.2. Abrahamov odgovor Bogu

Jesu li Božja obećanja vrijedna da za njih valja sve ostaviti i krenuti u nepoznatom pravcu? To Abraham zasigurno ne zna. Njegova je žena neplodna (Post 11,30). Abraham i Sara kao muž i žena nisu baš u idealnim uvjetima života da bi se još mogli nadati da će postati ocem i majkom brojnoga naroda. Hoće li, dakle, Abraham povjerovati Božjoj riječi, poslušati Boga i krenuti na put? Abrahamov odgovor iznenađuje i u isti tren zadivljuje. Abraham se zaputi, a da nije ništa prigovorio. Abrahamova vjera je poziv i put u nepoznato, njegova vjera uključuje život u ovome svijetu kao stranca u tuđini te zorno pokazuje kako i nemoguće postaje mogućim i da je

²⁸ Usp. J. DRANE, *Uvod u Stari zavjet*, Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“, Zagreb, 2009., str. 41.

²⁹ *Isto*, str. 42.

³⁰ Usp. B. LUJIĆ, *Vjera u Boga uvijek novih mogućnosti*, KS, Zagreb, 2014., str. 38.

³¹ Usp. D. BARSOTTI, *Bog Abrahamov*, Symposion, Split, 2012., str. 189.-193.

život jači od smrti. Vjera se očituje kao čvrstina, ne iz onog u sadašnjosti iskustvenog, nego kao držanje onoga što je za budućnost predviđeno.³²

Sva Abrahamova veličina počiva na Božjem pozivu i Abrahamovu odazivu. Bog ga poziva, a Abraham se poslušno, spremno, u vjeri odaziva. U tom odazivu sav njegov život dobiva smisao, sadržaj i postaje jasan i blistav. Taj čin jest početak događaja najveće važnosti.³³ Abraham se potpuno prepušta Bogu i njegovu vodstvu. Ostavlja sve, svaku ljudsku sigurnost, svaku ljudsku nadu i odlazi u nepoznato.

Abraham se upušta u božansku pustolovinu: oslanja se na riječ Božju i povjerava se vodstvu velikog suputnika. Upravo u tome se sastoji bit vjere izraelskih rodozačetnika: imati Boga za suputnika i dopustiti mu da on određuje životni put, to je mnogo više nego posluš. To je svestrano povjerenje i nopoljuljana sigurnost, vjernost i prijateljstvo.³⁴ Abrahamova pripravnost da se iz poslušnosti Bogu seli iz svoje domovine u tuđi kraj znak je njegove žive vjere u Boga, njegova nepokolebivog pouzdanja i ljubavi prema Bogu. Abraham je također primjer nesebičnosti kad se nije polakomio da sebi prisvoji plijen oduzet neprijatelju.³⁵

Obećanje zemlje vezano je uz jednostrani i bezuvjetni savez: Bog obećava Abrahamu zemlju i brojno potomstvo, ne tražeći ništa zauzvrat. Taj savez ovisi samo o Božjoj vjernosti vlastitim obećanjima. Izraelova ga nevjera ne može poništiti, i uistinu ga nije poništila. Izraelova nada se temelji na božanskoj milosti, na koju je Abraham odgovorio vjerom.³⁶

2.2.1. Bog „Abrahamov“

Izvorno, „bog otaca“ kojeg je Abraham primio od svojih nomadskih predaka, također je veliki bog *El*, što vuče korijene iz stare semitske grane vjerovanja prema kojemu se usmjerila duša naroda. Ono što je nadnaravno i što nas okuplja je povijesni i odlučni Abrahamov radikalni zaokret prema religioznoj čistoći, prema zrelijem i čistijem monoteizmu- univerzalnom bogu, za razliku od svih okolnih plemena. Izraelov put vjerovanja od velikog boga prema osobnom Bogu imao je svoj put i svoje

³² Usp. B. LUJIĆ, *Vjera u Boga uvijek novih mogućnosti*, KS, Zagreb, 2014., str. 13.

³³ Usp. C. TOMIĆ, *Praoci Izraela*, Provincijalat hrvatskih franjevac konventualaca, Zagreb, 1978., str. 50.

³⁴ Usp. D. ARENHÖVEL, *Uspomena na očeve*, KS, Zagreb, 1991., str. 29.-37.

³⁵ Usp. J. OBERŠKI, A. REBIĆ, *Biblijska povijest Staroga i Novoga zavjeta*, HKD sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1972., str. 25.-26.

³⁶ Usp. J. L. SKA, *Božja riječ u ljudskim pripovijestima*, KS, Zagreb, 2011., str. 45.

dozrijevanje. Biblijska tradicija stavlja Abrahamovo ime u odlučujući moment i kao prvog uzročnika vjerovanja u pravog Boga, Boga Mojsijeva i proroka. I to je uvjerenje svih inspiriranih pisaca koji su nam prenijeli riječ Božju. To je također naša današnja vjera. Od Božjeg izabranja Abrahama u njemu se pročišćava vjera, a on napušta mezopotamijsku okolinu u kojoj je dominirala idolatrija i slijedi Božji poziv. Tako je Bog radikalno preoblikovao Abrahamovo vjerovanje, te iza toga možemo reći da je Abraham objektivno imao istu vjeru u Boga kao i mi danas. Abraham nam pokazuje da vjera nije nešto što čovjek jednom „ima“ ili „posjeduje“, vjera znači život pred Bogom u znaku nesigurnosti.³⁷

2.2.2. Abrahamova vjera u poslanici Hebrejima

Poslanica Hebrejima, kada govori o vjeri, spominje i Abrahama kao jednog od niza svjedoka vjere. Autor u poslanici, pogotovo u jedanaestom poglavlju donosi definicije i navodi cijeli niz svjedoka vjere. Vjera ne samo da daje obilježje tom „teološkom“ poglavlju nego čini i njegov istinski temelj. U nizu svjedoka vjere autor navodi i primjer patrijarha Abrahama. U Abrahamovu primjeru iznose se četiri važne dimenzije vjere koje mogu poslužiti za njezino cjelokupno proučavanje. To je prvenstveno Abrahamov izlazak iz svoje zemlje i put u nepoznato, a to sve u vjeri u obećanu riječ Božju, zatim Abrahamov život u tuđini koji je povezan s vjerom u dolazak eshatoloških dobara, nadalje Abrahamova vjera u Božju riječ koja obećava budućnost i posljednje Abrahamova vjera u uskrsnuće kao spasenje od smrti. Iz ove četiri situacije zapravo vidimo kako je stvarni temelj svega vjera, i to Abrahamova vjera, njegovo povjerenje Bogu. Pojam *pistis* nalazimo sedam puta korišten u poslanici Hebrejima u tekstu o Abrahamu.³⁸ Redak Heb 11,8 donosi riječ vjera i bitna obilježja vjere. Očito je da se ovaj redak oslanja na Post 12,1 : „Jahve reče Abram: Idi iz zemlje svoje, iz zavičaja i doma očinskog, u krajeve koje ću ti pokazati.“ No u ta dva teksta dolazi do različitih nijansi koje je potrebno istaknuti. U Heb 11,8 na prvom mjestu nalazi se vjera čime se želi istaknuti kako je upravo putem vjere Abraham pozvan krenuti na nepoznato mjesto. Iz teksta je poznato da Abraham mora napustiti svoj kraj, svoj zavičaj, izaći iz jedne sigurnosti i zaštićenosti u nešto potpuno strano. Dva puta je upotrijebljen glagol *izaći* i jednom glagol *ići*, a oba označavaju kretanje u određenom

³⁷Usp. M. JURČEVIĆ, *Problem Abrahamovog monoteizma*, u: Stari zavjet vjere i kulture, zbornik radova znanstvenog simpozija, prir. Ivan Šporčić, Teologija u Rijeci, Biblijski institut, Rijeka-Zagreb, 2004., str. 277.-279.

³⁸Usp. B. LUJIĆ, *Vjera u Boga uvijek novih mogućnosti*, KS, Zagreb, 2014., str. 42.-46.

pravcu s određenom namjerom. Tako se izriče poslušnost kao obilježje vjere s jedne strane i s druge strane ta poslušnost je konkretizirana u činu odlaska u nepoznato i ostavljanja svega poznatoga i dragoga. Vjera donosi rizik napuštanja određene sigurnosti i vlastitog očinskog doma i odlaska u potpunom oslanjanju na Božju riječ. Abrahamova vjera je odgovor na Božji poziv i to u obliku poslušnosti, no iz te Abrahamove odluke proizlazi ne samo odana poslušnost nego i velika hrabrost kao povjerenje u Božju riječ koja obećava novu budućnost. Obilježje zapravo te Abrahamove vjere je napuštanje sigurnoga i kretanje u nepoznato.

Slijedeća dva retka pokazuju Abrahama u novoj zemlji, ali s istim obilježjem usmjerenosti na Božja obećanja. Abraham zapravo nema zemlje, u Kanaanu boravi kao pridošlica, kao potpuni stranac. Vjera je zapravo temelj na kojem se zasniva ne samo Abrahamov pokret i napuštanje Harana gdje je imao sve, nego i prihvaćanje novog mjesta koje se označava kao obećana zemlja. I ovdje je riječ o poslušnosti prema Božjoj riječi koja je obećanje, jer pomoću vjere Abraham čuje Božji glas. U poslanici Hebrejima pojam „tuđina“ podignut je na ontološku razinu. Zemlja obećanja ne nalazi se na istoj razini na kojoj se nalazi cilj, nebeski Grad. Nebeski Grad ima čvrste, vječne temelje, a sadašnji boravak u tuđini je u šatorima, što označava određeni tip nomadskog, tj. pokretnog života. Boravak u tuđini u stalnom pokretu pokazuje zapravo da je ono konačno, buduće – a to je nebeski Grad – u načinu iščekivanja i oslanjanja na Božje obećanje, snažno prisutno već ovdje na zemlji. Abrahamovo se očekivanje opisuje unutar nabiranja primjera i odnosi se na apokaliptičku predodžbu nebeskoga Grada. Posljedica ovakve tvrdnje značila bi da je i sadašnje mjesto prebivanja samo jedna od stanica prema nebeskom Jeruzalemu koja vodi prema konačnom ispunjenju Božjeg obećanja. Tako i sada Abraham mora biti u dinamičnoj otvorenosti prema nebeskom Gradu kao ispunjenju eshatoloških očekivanja. Graditelj i tvorac toga novog i vječnog Grada, tvrdi autor poslanice Hebrejima je sam Bog. Abraham mora čekati u povjerenju, odanosti i poslušnosti ispunjenje konačnog obećanja i stizanje na konačno odredište u učvršćen Grad koji je planirao i sagradio sam Bog. To čekanje nije besciljno lutanje i tumanje, nego potpuna koncentracija na ono što dolazi. Čovjek se čekanjem suobličuje Kristu, nalaženje vremena za Boga u Kristu kao izričaj čovjekove vjere. Vjeru u kontekstu života u Kanaanu treba shvatiti kao neprestano kretanje ili neprestanu otvorenost za ono konačno- buduće i za transcendentno - ontološko.³⁹ Vjera bi i trebala

³⁹ Usp. B. LUJIĆ, *Vjera u Boga uvijek novih mogućnosti*, KS, Zagreb, 2014., str. 48.-50.

biti otvorenost prema budućnosti. Tako živjeti, odnosno kao stranac u tuđini ovoga svijeta, ali ne biti izgubljen. Autor poslanice Hebrejima želi naglasiti da je Abrahamova vjera imala dimenziju pouzdanja i čekanja na dano Božje obećanje. Vjerovati u Boga i njegova obećanja, pretpostavlja dublje gledanje i pozornije slušanje nego što to čine ljudi koji su sve više zaokupljeni sami sobom i vjeruju samo ono što mogu shvatiti u svom ozračju. Prava sigurnost vjere je u tome, da tko vjeruje, nju dobiva ako Bogu dopusti da mu je da.⁴⁰ Tako se i sam Abraham prepustio Bogu i njegovoj milosti, u potpunoj vjeri i pouzdanju. I na koncu je od Boga i dobio, i vjeru i ispunjenje svih danih obećanja.

Vjera nije nešto što prvenstveno čovjek svojim snagama može ostvariti, ona nije isključivo čovjekovo djelo, nego je vjera Božje djelo koje ljudima pokazuje put i daje snagu da njime kroče. Vjera je stavljena pred čovjeka koji ima priliku da pođe tim putem, putem vjere, a Bog je onaj koji će čovjeka voditi na tom putu. Čovjeku je dana sloboda izbora, može poći tim putem, ali i ne mora. Kršćansko naučavanje ide za tim da je put uz Boga i imati Boga za suputnika i svrha čovjekova života, a Abraham je za to pravi svjedok.

Abrahamova vjera nosi nekoliko bitnih sastavnica. Prva se odnosi na to da se ističe poslušnost kao bitno obilježje vjere, da je ta poslušnost konkretizirana u činu napuštanja postojećega i predstavlja kretanje u neizvjesno, koje postaje izvjesno samo ako se u potpunosti oslanja na Božju riječ obećanja. Ponovno valja napomenuti rizik napuštanja određene sigurnosti vlastitog zavičaja, doma očinskog, kraja koji je u njegovom srcu. Valja sve napustiti i poći u nepoznatom smjeru, u kraj koji nikada nije vidio.

Druga sastavnica Abrahamove vjere označuje poslušnost Božjoj riječi koja je ujedno i obećanje. Pomoću vjere Abraham čuje Božji glas. Bog Abrahamu daje zemlju u kojoj boravi, ali ta zemlja je za njega i dalje nepoznata. Abraham se u njoj osjeća kao tuđinac. Filon Aleksandrijski koristi ovaj pojam tuđinac kako bi svima predočio da trebaju biti tuđinci na zemlji jer se očekuje nebeska domovina. Ovaj dio poslanice shvaća vjeru u okvirima života u Kaananu kao neprestano kretanje i otvorenost za budućnost i ono što nam dolazi. Vjera je spremnost na budućnost i buduće događaje.

⁴⁰Usp. B. LUJIĆ, *Vjera u Boga uvijek novih mogućnosti*, KS, Zagreb, 2014., str. 51.-52.

Treća sastavnica odnosi se na Abrahamovu strpljivost i pouzdanje u utjelovljenje nade Božjeg obećanja. Vjera se ovdje odnosi na područje prirodnog iskustva koje možemo označiti nemogućim, ali vjera u Boga omogućava da nemoguće postane moguće. Upravo je u ovome tekstu sadržana takva vjera koju svoju sigurnost traži u onome koji obećava. Na njega se može osloniti jer je doista vjeran. No ni Abraham ne smije ostati pasivan nego mora pozitivno odgovoriti vjerom kao čvrstim osloncem na Božje obećanje.⁴¹

U govor o vjeri u poslanici Hebrejima ulazi prvenstveno Bog koji obećava, a onda i sam Abraham koji prihvaća obećanje. Bog dodiruje čovjeka u njegovom ljudskom postojanju i tu preko svoje riječi uspostavlja most između vidljivog i nevidljivog. Bog je onaj koji Abrahamovoj vjeri otvara put, Bog obećanja koji može i mrtve uskrisiti, to je vjerni Bog. S druge strane je Abraham koji je pozvan od Boga, kušan, oslanja se i prihvaća živjeti u obećanoj zemlji kao u tuđini. Bog ulazi u odnos s Abrahamom i omogućava da Abraham postane ocem mnogih naroda i pokoljenja. Abrahamov izlazak iz Ura Kaldejskog i njegov nomadski život u Kanaanu postaju izrazom vjere koja zna da sve što postoji, samo u Bogu postoji i da ništa na zemlji ne može biti zadnja domovina niti najdublji razlog i najviša vrijednost. Vjera je ono što Abrahamu daje ići dalje, ići putem koji mu je Bog predodredio i namijenio, vjera daje Abrahamu da usmjeri svoje očekivanje života prema vječnom Gradu, vjera mu omogućava da dobije Izaka i da ga ponovno primi iz njegove ruke kao svoje dijete. Zbog toga možemo govoriti o Abrahamu koji se u poslanici Hebrejima ubraja u „oblak svjedoka“ vjere jer je zaista postao primjerom istinskog vjernika.⁴²

⁴¹Usp. B. LUJIĆ, *Vjera u Boga uvijek novih mogućnosti*, KS, Zagreb, 2014., str. 55.-56.

⁴² *Isto*, str. 57.-58.

3. SAVEZ BOGA S ABRAHAMOM Post 15, 1-19

Abrahamov poziv i Božje obećanje pripremaju ovaj događaj, koji nije samo središnji u njegovu životu nego ostaje središnji u svjetskoj povijesti. Sve ono što slijedi u Abrahamovu životu ne predstavlja samo ovaj savez nego u Božjoj intimnosti s Abrahamom, u Abrahamovoj moći kod Boga, u Izakovoj slikovitoj žrtvi, pokazuje njegove prve plodove i kao njegovo djelovanje.⁴³

3.1. Književna vrsta, vrijeme nastanka i struktura

Na prvi pogled Post 15 je pripovijedalačke naravi i u širem smislu mogli bismo ga označiti kao pripovijest. Bitno za pripovijest traži da ona bude napeta na početku i da se ta napetost razriješi na kraju kroz neku radnju. U Post 15 postoje napetosti, ali se odmah na početku rješavaju. Za pripovijest se traži da u njoj budu nazočne skupine osoba koje djeluju. U Post 15 nema takvih skupina osoba, nego su prisutne samo dvije osobe, Jahve i Abraham. Najvažnija akcija je zapravo govor. Osam puta govori Jahve, a tri puta Abraham. Taj govor nije razgovor, to je u neku ruku Jahvin monolog, samogovor u kojem Jahve sve više i više razvija ono što je zapravo izrekao već na samom početku. Na temelju rečenoga, za Post 15 ne možemo reći da je sasvim pripovijest.⁴⁴

Tekst Post 15 nije mogao biti sastavljen još u vrijeme dok je Abraham živio, nego mnogo stoljeća kasnije. Obećanja odnosno proročanstva koja su sada sadržana u Post 15 bila su ranije pripisana mnoštvu predaja. Jahvistički autor je te zbirke preuzeo, djelomice ponovno formulirao i interpretirao, ali sadržaj teksta kao takav već je prije njega postojao. Post 15 obrađuje više različitih tema. Post 15,2-4 govore o obećanju sina, redak 5 govori o obećanju mnogobrojna potomstva, a 7-21 obećava se Abrahamu konačno i zemlja. Obećanje raste. Kada bi Post 15 po svojoj književnoj naravi bio pripovijest u pravom smislu te riječi, onda bismo tu trebali imati nazočne tri ili najmanje dvije zasebne pripovijesti koje bi te pojedine teme obrađivale: pripovijest koja bi razvijala temu obećanja sina, pripovijest koja bi obrađivala obećanje mnogobrojna potomstva i pripovijest koja bi razvijala temu obećanja kanaanske zemlje. U stvari imamo takve pripovijesti, ali na drugim mjestima u Knjizi Postanka. Post 18,1-16

⁴³ Usp. D. BARSOTTI, *Bog Abrahamov*, Symposion, Split, 2012., str. 224.

⁴⁴ Usp. A. REBIĆ, *Jahvino obećanje zemlje Abrahamu i sklapanje saveza (Post 15)*, u: Bogoslovska smotra, 49. (1979.) 3., str. 274.

razvija temu obećanja sina, Post 12,7 sadrži temu obećanja zemlje. Dobivamo dojam kao da je pripovjedač u Post 15 spojio, i to u obliku sažetka, razne predaje, teme koje su prije toga postojale svaka za se i obrađene dosta opširno. Ono što vrijedi za Post 15,2-5 vrijedi uglavnom i za Post 15,7-21. I u tom drugom dijelu postoje razne teme koje je pripovjedač crpio iz starih usmenih predaja i sastavio u jednu cjelinu. No primjećuju se određene neujednačenosti: u Post 15,5 je noć, a u Post 15,12 se spominje sunce koje je pri zalazu. U retku 6 pisac pohvaljuje Abrahamovu vjeru, a u 8. retku opisuje Abrahamovu sumnju.⁴⁵

U Post 15 grubo možemo razlikovati tri sastavna dijela: Prvi odsjek sadrži obećanje brojnog potomstva. Abraham vjeruje obećanju, premda još nema sina. Prvotno su u tom kontekstu pripovijedali da Abraham zapravo zbog svoje dobi i dobi svoje žene više ne može očekivati dijete. Osim toga u sadašnjem tekstu nedostaju razjašnjenja glede kućnog sluga Eliezera iz Damaska koji se bez ikakva uvoda pojavljuje u tekstu da bi onda opet iznova nestao. Sve to ukazuje na to da je pisac preuzeo jedan stariji izvještaj i to samo djelomično. Sa retkom 7. započinje jedan novi odsjek. Božji objaviteljski govor strogo se pokorava pravilu da se treba predstaviti kad se počinje govoriti. Nadalje redak 5. spominje kako je nastala noć, što je protivno recima 12 i 17 prema kojima se žrtva obavlja usred bijela dana. Sadržaj ovog drugog objaviteljskog govora je obećanje zemlje. Božji govor u 15, 13-16 ugrađen je u tekst bez previše povezivanja. On prekida pripovijest o razdijeljenim životinjama. Post 15,7-11.17-21 :drugi izvještaj o objavi Božjoj daje nam utisak da je najizvorniji. On je spajanjem s prvim izvještajem izgubio svoj početak koji je mogao glasiti: Jahve se ukazao Abrahamu kod hrasta Mamre i rekao mu.⁴⁶

3.2. Egzegeza teksta Post 15,1-19

Post 15,1 su riječi kojima započinje pripovijest o savezu koji Bog sklapa s Abrahamom, ističu njegovu veliku važnost. Čini se da Abraham savezom službeno počinje svoje proročko poslanje; s Abrahamovim savezom javno počinje samo proroštvo. Dok Bog sklapa savez s čovjekom, dok ga On želi uzdići na nadljudsku veličinu, čovjek može ući u dodir s Njime samo nekom vrstom prestrašenosti i bojazni. Počela Saveza, koji Bog sklapa s Abrahamom su obećanje koje Jahve obnavlja s

⁴⁵Usp. A. REBIĆ, *Jahvino obećanje zemlje Abrahamu i sklapanje saveza (Post 15)*, u: Bogoslovska smotra, 49. (1979.) 3., str. 274.-275.

⁴⁶ Usp. D. ARENHÖVEL, *Uspomena na očeve*, KS, Zagreb, 1991., str. 55.-60.

Abrahamom o brojnom potomstvu kao zvijezda na nebu, obećanje koje mora imati već svoje prvo ostvarenje u čudesnom rođenju sina kad on već ima devedeset i devet godina.⁴⁷

Post 15 sadrži najstariji tekst o Jahvinom obećanju zemlje Abrahamu i o sklapanju saveza s njim. To ćemo pokušati dokazati na temelju znanstvene raščlambe dotičnog biblijskog teksta pomoću suvremenih egzegetskih metoda. U novije vrijeme Post 15 postao je predmetom mnogih znanstvenih rasprava bilo u obliku članaka u časopisima bilo u obliku znanstvenih monografija. Radi se o jednom od najtežih tekstova u Knjizi Postanka. Od velike važnosti je analiza redakcije nekog biblijskog teksta. Analiziranje onog što su redaktori učinili nužno nas uvlači u samu povijest tradicije koja je usmeno ili pismeno prethodila toj redakciji. Na taj način ulazimo u bogatstvo svijeta i mentaliteta onih pisaca koji su radili na tom tekstu. To nam također pomaže da rasvijetlimo povijest nastanka nekog biblijskog teksta i produbimo naše razumijevanje smisla koji se po Božjoj volji krije u tom biblijskom tekstu.

Ovaj tekst ima veliku važnost u povijesti spasenja Staroga zavjeta. Osim Post 17 to je jedini tekst iz patrijarških vremena prema kojemu je Jahvino obećanje Abrahamu zapečaćeno sklapanjem saveza.

U prvom retku Jahvin govor sadrži spasenjsko proročanstvo. Označavanje Boga kao zaštita i nagrada odgovara izraelskim i mezopotamskim običajima onog vremena. Jezik odgovara početku monarhijskog vremena kada kralj ide u rat protiv neprijatelja i dobiva od Jahve jamstvo da će pobijediti i dobiti bogati plijen. Pretpostavljamo kako je Jahvist opisao Abrahama izrazima koji su u njegovo vrijeme bili u upotrebi, osobito za kralja. Abraham mora znati s kime ima posla, mora ga upoznati kao živog Boga, koji mu se objavljuje u raznim događajima njegova života i na koga može računati s apsolutnim povjerenjem, kao što prijatelj računa na prijatelja ili saveznik na saveznika.⁴⁸ Redak 2. nije potpuno jasan, retkom 3 ga je Jahvist pokušao razjasniti, i upravo zbog toga 3. redak nije izvoran. Poteškoća je u tome što se pojavljuje ime Eliezera i ime Damaska. Pisac je htio istaknuti ono što je u njegovo vrijeme bilo aktualno, a to da nije Damask nasljednik patrijarha Abrahama nego djeca Abrahamova, tj. Izraelci. Ime Eliezer nas čudi, ono se nigdje drugdje u opisima patrijarha Abrahama

⁴⁷ Usp. D. BARSOTTI, *Bog Abrahamov*, Symposion, Split, 2012., str. 224.-229.

⁴⁸ Usp. L. KRINETZKI, *Savez Božji s ljudima prema Starom i Novom zavjetu*, KS, Zagreb, 1999., str. 14.

ne spominje. Redak 2. je vrlo star, tekstovno iskvaren, no u takvom stanju ga je pronašao Jahvist koji je u 3. retku pokušao protumačiti kako je on taj redak shvatio, da Damašćanin neće biti baštinik patrijarha Abrahama nego sin „utrobe njegove“. Redak 4 donosi riječ Jahvinu Abrahamu. Izraz „tvoj potomak“ u hebrejskom tekstu stoji doslovno, „onaj koji će izići iz tvoje utrobe“. Taj se izraz nigdje drugdje ne spominje u Petoknjižju. To nas upućuje na činjenicu kako je Jahvist promatrao Abrahama kroz svijetlo velikih ljudi svoga vremena. Jahvist je imao veliko poštovanje prema Abrahamu. Abraham je bio „prijatelj Božji“ s kojim je Bog razgovarao kao što prijatelj razgovara s prijateljem. Za Jahvistu Abraham je i više nego kralj, više nego prorok. Obećanje mnogobrojna potomstva iz retka 5., spomenuto je već u Post 12,2 i još nakon ovog poglavlja u 18,17; 22,17. Ovaj motiv se često pojavljuje u Post, ali i usporedba mnogobrojna potomstva sa zvijezdama na nebu također i u Pnz. Neki autori smatraju da je motiv mnogobrojnog potomstva poput zvijezda na nebu iz deuteronomističke predaje, dok većina smatra da je taj redak iz elohističke predaje. Elohist je upotrijebio usporedbu mnogobrojna potomstva sa zvijezdama na nebu da bi naglasio moć Jahve koji Abrahamu obećava mnogobrojno potomstvo. S ovim retkom završava prvi dio teksta.⁴⁹

Redak 6. sadrži teološku refleksiju koju je unio jedan redaktor želeći upozoriti čitaoca na ono veliko u Abrahamovu životu, na vjeru i pravednost. Taj redak je vrhunac cijelog 15. poglavlja. Abraham je predstavljen kao uzorni vjernik, sasvim se predaje Jahvi, i svoj život i budućnost predaje u Jahvine ruke. Abraham je Jahvina obećanja prihvatio dušom i tijelom, čvrsto je stao uz Jahvu vjerujući da će se ostvariti sve što Jahve obećava. Presudnu ulogu ima 6. redak koji povezuje prvi dio 15, 1-5 s drugim dijelom 15,7-21. Redak 6. je zapravo neka spojnica koja povezuje ta dva dijela u jednu cjelinu. Ta dva dijela međusobno su povezana i jedan drugome podređena. I prvi i drugi dio počinje Jahvinim govorom o obećanju. Slijedi Abrahamov odgovor, Jahvina reakcija i događanje. Abraham traži sigurnost, dobiva upute za obred sklapanja saveza, izvršava upute i doživljava mistični san i dobiva potvrdu prijašnjeg obećanja. Redak 6. ima neobičnu ulogu: on povezuje prvi i drugi dio, u tom retku je iznesena središnja

⁴⁹ Usp. A. REBIĆ, *Jahvino obećanje zemlje Abrahamu i sklapanje saveza (Post 15)*, u: Bogoslovska smotra, 49. (1979.) 3., str. 281.-283.

teološka misao, tema cijelog poglavlja: Abrahamova vjera, Abrahamova pravednost koje su poticaj Jahvi da ispuni svoje obećanje.⁵⁰

Drugi dio započinje 7. retkom koji donosi jedan novi stil, jedan novi način. Pisac ovog retka očito redaktor, promatra izlazak Abrahamov iz Ura Kaldejskog u svijetlu Izraelova izlaska iz Egipta. Kakvo je značenje Abrahamov izlazak imao za pobožna Izraelca, shvatit ćemo tek kada izlazak budemo promatrali u svijetlu onih teoloških postavki koje su pratile izlazak Izraela iz Egipta. Pisac promatra Abrahama u svijetlu povijesno spasenjskih činjenica koje su se dogodile poslije Abrahama i opisuje Abrahama teološkim rječnikom koji je tipičan za njegovo vrijeme. No između ta dva izlaska ne postoji savršena i potpuna paralela, ali postoji sličnost u pokretu i uzroku pokreta: i jedan i drugi izlazak djelo su Božje ljubavi, Božje moći, Bog je inicijator, Bog pokreće, razlika je samo u polazištu. Abraham kreće iz Ura, a Izrael iz Egipta. Iza 7. retka se krije razvijena teologija, pretpostavljamo da je taj redak nastao u kasnijem vremenu, poslije Jahviste. Redak 8. ne donosi ništa novo niti nešto posebno. Abraham traži od Jahve znak po kojem će biti siguran da će dobiti potomka i da će doista posjedovati tu zemlju.⁵¹

Reci od 9-12 opisuju znak koji Abraham zahtjeva od Jahve. Znak se sastoji u nekom tajanstvenom obredu žrtve kojim Jahve sklapa savez s Abrahamom. Nabranje životinja za žrtvu odražava kult kakav je tek postojao kad su Izraelci ušli u obećanu zemlju. Abraham mora navedene životinje isjeći na polovice i kroz te polovice proći zajedno s Jahvom. U starom svijetu to je obred zaklinjanja i sklapanja saveza. U SZ se takav obred zaklinjanja spominje još samo u Jer 34,18 gdje je to aluzija na sklapanje saveza uz sličan obred uz rasječeno tele. U starini bi trebala biti samo jedna životinja, a kasnije se dopušta i više životinja. Možda je pisac nabranjem tolikih životinja, koje su i inače predodređene za žrtvu, htio Abrahamov obred učiniti svečanim. Ako uzmemo retke od 9-12 i još 17, sličan obred nalazimo kod Ilije na Karmelu: vatra s neba na čudesan način „proždire“ žrtvu. To je bio znak da je Jahve gospodar Karmela.⁵²

U ono vrijeme kad bi dvoje sklapali savez bio je običaj da rasijeku životinje na pola i objese ih na kolce. Oni koji su ulazili u savez prošli bi između rasječenih

⁵⁰ Usp. A. REBIĆ, *Jahvino obećanje zemlje Abrahamu i sklapanje saveza (Post 15)*, u: Bogoslovska smotra, 49. (1979.) 3., str. 283.-284.

⁵¹ Isto, str. 285.-286.

⁵² Isto, str. 286.

životinja. Taj znak prolaska između polovica životinja označavao je ulazak u savez i prijateljstvo. Abraham je tražio isti takav znak i od Boga. Bog u prolasku preuzima obvezu saveza i očituje ulazak u savez s Abrahamom. Bog se obvezuje ovim savezom u prilog Abrahama, ne tražeći ništa zauzvrat. Abraham na svom životnom putu sazrijeva u vjeri. Ali mu nije jasno kako će Bog od njega učiniti velik narod, kad on nema ni potomstva. Misli na posvojenje sluge Eliezera Damašćanina kao svoga nasljednika. Abraham prinosi junicu, kozu, ovna, grlicu i golubicu kao žrtvu, siječe ih na pola i između polovina uređuje prolaz kojim će Jahve proći. Abraham je doduše primio obećanja o brojnom potomstvu. Ali se već bio zadovoljio i svojim vjernim slugom Eliezerom. No Bog mu obećava vlastitog potomka. Kako će se to dogoditi kada su oboje ostarjeli. Postojala je mogućnost da sluškinja začne s gospodarom i rodi sina koji se onda preuzima, posvaja i proglašava vlastitim. Tako je Sara dala Abrahamu svoju sluškinju Hagaru. Ona je zatrudnjela, no gospodarica Sara je u njezinim očima od tog časa doživljavala prezir, pa je započelo neugodno rivalstvo između Hagare i Sare. Dijete dobiveno od sluškinje prozvali su Jišmael te tako stekli veću sigurnost za buduće potomstvo.⁵³

Redak 12 spominje san, a san je za Istočnjake bio sredstvo Božje objave. Tako je san u SZ jedna od kategorija Božje objave. Također se san pojavljuje u proročkom pokretu kao sredstvo komuniciranja s Bogom. Rec 13-16 su kasnije dodani. Oni predstavljaju sažetak povijesti od Abrahama do ulaska Izraela u obećanu zemlju. Redak 18 tumači ono što je nastalo između Jahve i Abrahama na temelju onog zagonetnog obreda. To je sažetak sastavljen u protokolarnom stilu. Kontekst 8. retka znači zapravo zemlju koju je Jahve dao sinovima Izraelovim, zemlju s njezinim granicama, zemlju u kojoj se treba prostirati vlast Izraelova. Ovaj izraz susrećemo također i u deuteronomističkoj predaji.⁵⁴

Reci 19-21 sadrže „listu naroda“ koji su u vrijeme pisca ili prije njega stanovali u zemlji: Kenijci, Kenižani, Kadmonci, Hetiti, Perizani, Refaimci, Amorejci, Kanaanci, Girgašani i Jebusejci. Također takav popis ljudi pronalazimo i na drugim mjestima u Starom zavjetu. Egzegeti uglavnom sve te retke smatraju dodatkom. Redak 8. smatraju prvim dodatkom, a retke 19-21 drugotnim dodatkom. Ova lista naroda sadrži sve narode

⁵³ Usp. N. HOHNJEC, *Biblija u prozi. Mojsijevo Petoknjižje, prednji proroci i kasna Biblija*, KS, Zagreb, 2002., str. 14.-15.

⁵⁴ Usp. A. REBIĆ, *Jahvino obećanje zemlje Abrahamu i sklapanje saveza (Post 15)*, u: *Bogoslovska smotra*, 49. (1979.) 3., str. 287.-288.

koji su stanovali na području Palestine. Pretpostavljamo da je listu naroda sastavio netko tko je stanovao na jugu Palestine, u Judeji. O nekim narodima znamo više o nekima manje. Posebnu grupu naroda čine oni koji su na početku spomenuti: Kenijci, Kenižani, Kadmonci i Hetiti. Kenijci su stanovali u južnom Judejskom gorju oko grada Arad. Kenižani oko grada Debir, u jugozapadnom dijelu Judejskog gorja. O Kadmoncima ne možemo ništa reći jer se oni spominju samo na ovom mjestu. Predstavljaju vjerojatno manju grupu ljudi koja je stanovala negdje na jugu Judejskog gorja. Hetiti su stanovali razasuti po judejskom gorju. Na temelju toga što se spominju toliki narodi koji su stanovali po Judejskom gorju zaključujemo da je pisac ovakve liste naroda živio u Judeji.⁵⁵

3.3. Jahvistička i elohistička predaja u Post 15

Možemo reći da gotovo svi egzegeti zastupaju „teoriju o 4 izvora ili 4 predaje“ (J, E, D i P), iako u identificiranju tih predaja od egzegeta do egzegeta postoje razlike. No kada tu teoriju o predajama primjenjujemo na pojedine tekstove nailazimo na poteškoće. U samom Petoknjižju je veoma teško razlikovati jahvističku predaju od elohističke. One su ranije bile međusobno spojene u jednu pripovijedalačku cjelinu, iako postoji tekstovi koji su sasvim jasno dio jahvističke ili elohističke.⁵⁶ U knjizi Postanka najstarija je jahvistička predaja. U 10. st. pr. Kr. autor jahvističke predaje prvi je sakupio postojeće usmene predaje i dao im vlastitu religijsku interpretaciju. Jedan od ciljeva bio mu je potvrditi legitimitet ustanove kraljevstva u vrijeme kad je prijelaz na taj novi način vladanja izazivao ozbiljne probleme na vjerskom području. Elohistička predaja, porijeklom sa sjevera, teološki se bitno razlikuje od jahvističke. Autor te predaje, pripadnik Sjevernoga kraljevstva, sabrao je i oblikovao tradicije o patrijarsima koje su bile prisutne u središnjem dijelu židovskoga prostora. To je učinio s namjerom davanja težine sinajskom savezu. Autor svojim suvremenicima predstavlja lik patrijarha kao model vjernosti Bogu saveza. Za vrijeme babilonskog sužanjstva svećenici i pismoznanci još jednom interpretiraju predaje o patrijarsima, s nakanom da u narodu

⁵⁵ Usp. A. REBIĆ, *Jahvino obećanje zemlje Abrahamu i sklapanje saveza (Post 15)*, u: Bogoslovska smotra, 49. (1979.) 3., str. 288.-289.

⁵⁶ *Isto*, str. 266.-267.

pobude pouzdanje da će Bog ispuniti sva obećanja, obećanja posjedovanja zemlje i brojnoga potomstva.⁵⁷

Već je J. Wellhausen uvidio poteškoće u Post 15. On je podijelio Post 15 na dva dijela, na Post 15, 1-6 i Post 15, 7-21. Prvi dio je pripisao elohističkoj predaji, a drugi dio jahvističkoj, iako ni jedan ni drugi dio nisu čisto elohistički odnosno jahvistički. Nakon Wellhausena identične poteškoće u Post 15 uvidio je i izvršni poznavatelj Postanka, Martin Noth. On smatra da postoje tekstovi koji su nam u takvom stanju predani da će jedva koja literarna analiza odgonetnuti njihov literarni nastanak.

Isprepletenost tih dvaju predaja u Post 15 studirali su vrsni katolički egzegeti poput Cazellesa, Teste i Lohfinka. Među onima koji smatraju da je savez sklopljen s Abrahamom polog najstarijih predaja nastalih još u vrijeme patrijarha je Gerhard von Rad. To što u Post 15 nije naznačeno mjesto događaja za nj je znak da je to veoma stari tekst, jer u najstarijim predajama još nisu bila naznačena mjesta. Treba ipak imati na umu da su Jahvist i Elohist bili sakupljači starijih predaja i da gradivo koje oni donose u svojim tekstovima ima svoju dugu i složenu pretpovijest, koja je nama teško pristupačna i nema pouzdanih kriterija po kojima bi ju mogli raščlanjivati. No svi tekstovi u Petoknjižju koji govore o obećanju zemlje svode se na Post 15 kao najstariji tekst o Jahvinim obećanjima danim Abrahamu da će posjedovati zemlju kaanansku.⁵⁸

3.3.1. Jahvistički izvještaj

Post 15 započinje Jahvinim govorom. Taj redak je Jahvist napisao kako bi cjelini dao neko polazište i usmjerenje. Jahvist je sabrao sve te stare predaje i vješto ih sastavio u jednu literarnu cjelinu. Pri tom je gradivo iz starijih predaja nužno kratio. Tako je i obećanje sina poprilično skratio. To je obećanje u starijoj predaji moralo i vjerojatno je bilo opširnije ispričano. Obećanje potomstva je još više skratio. Njemu je posvetio samo jedan redak i to Post 15,5. Taj redak je samo sažetak onog što je u ranijim predajama bilo pripovijedano opširnije. Jahvist je najviše pažnje posvetio obećanju zemlje, Post 15,7-21, prenoseći to obećanje iz starije predaje, gotovo je cijelu predaju prepisao. Jahvin govor po svojoj literarnoj formi tipičan je za proročku literaturu. Jahvist je prema tome htio Abrahama prikazati kao proroka, kao izvanrednu osobu, kao osobu s kojom

⁵⁷ Usp. M. TOMIĆ, *Abraham-praotac vjere u biblijskim predajama*, u: *Diacovensia* 12. (2004.)1., str. 172.-174.

⁵⁸ Usp. A. REBIĆ, *Jahvino obećanje zemlje Abrahamu i sklapanje saveza (Post 15)*, u: *Bogoslovska smotra*, 49. (1979.) 3., str. 267.-268.

Bog ima svoje posebne planove, kao čovjeka preko kojega Bog želi djelovati u ovom svijetu. Takve ljude Jahvist opisuje poput Abrahama, kao čovjeka s posebnom karizmom, kao čovjeka koji posjeduje posebni odnos prema Jahvi. Takve je ljude Jahvist poznao: bilo ih je pri kraju sudačkog vremena i na početku monarhije. Obećanje – ispunjenje predstavlja ključni motiv jahvističke povijesti. Abraham je nositelj Božjih obećanja, ugrožen, ali Bog bdije nad njim i progresivno ispunjava svoje riječi. Blagoslov je shvaćen kao nutarnja snaga koja izbija iz Abrahamovih potomaka, blagoslov pomaže konstituiranju židovskoga naroda. Abraham je za jahvističku predaju model religioznoga i moralnoga života. Vjera je ta koja ga veže uz Boga. Poslušan je Bogu i njegovim poticajima odozgor.⁵⁹

3.4. Sklapanje saveza neobičnim obredom

Obećanje Abrahamu da će postati ocem velikog naroda, Bog daje u zagonetnom obredu, u mraku, uz zadimljeni žeravnjak i goruću zublju. Obred sklapanja saveza je vrlo zagonetan, pripada starijem sloju biblijskih predaja. Takve tragove pronalazimo i u Jr 34,18. To je vjerojatno ostatak nekog starijeg krvnog obreda koji je u doba Abrahama bio čin učvršćivanja veza među narodima i plemenima. Možda je suvremeni običaj prerezati vrpcom pri otvaranju nekog objekta upravo ostatak tog rituala. Postoji mogućnost da to rezanje životinje na dijelove ukazuje na to da su oni od sada partneri. No značenje samog obreda je mnogo dublje, obred je poznat među drugim narodima na starom istoku i temelji se na iskustvu koje čovjek ima o sječenju životinje.⁶⁰ Bog omogućuje Abrahamu vizionarski pogled u budućnost: ptice grabljivice obaraju se na raspolovljene životinje. Abraham je pritom dobio samo naredbu da „doneše“ životinje, a za sve ostalo se pobrinuo sam Bog. Božji način djelovanja očito odgovara obredu koji se nekad primjenjivao pri sklapanju ugovora među ljudima. Te su ptice grabljivice simboli neprijatelja koji će napadati Abrahama i njegove potomke. No Abraham će ih lako moći otjerati. To se ipak neće dogoditi bez nutarnjih borbi: često će se njemu i njegovim potomcima činiti da se milost Božja sakrila, no to će biti samo prividno jer obećanja su Božja trajna i pouzdana. Komadanje životinje ima naime za stranku koja sklapa savez isti smisao kao i samoproklinjanje u slučaju da iznevjeri obveze saveza na koje je slobodno pristala. Kad je Bog sam prošao između raspolovljenih dijelova

⁵⁹ Usp. M. TOMIĆ, *Abraham-praotac vjere u biblijskim predajama*, u: *Diacovensia* 12. (2004.) 1., str. 173.

⁶⁰ Usp. A. REBIĆ, *Abraham prema židovskoj rabinskoj egzegezi*, u: *Bogoslovska smotra*, 76. (2006.) 3., str. 606.

životinja, umjesto da, u skladu s običajima zajedno prođu kroz njih, Abrahamu je time bilo obznanjeno da je Savez Božji suveren čin Božje milosti.⁶¹ Abraham je sve životinje sjekao na pola, osim ptica. Ptice nije sjekao jer su ptice i bez sječenja simbol života, novog rađanja. Samo sječenje životinja na pola znači nastanak života, ponovno rađanje. Glagol „sjeći“ životinje na pole u hebrejskom glasi *batar* i ima u osnovi značenje davati život, rađati. Sječenje životinja na pole kao obred raširen kako kod Izraelaca tako i kod drugih naroda starog Istoka, značio je sredstvo pomoću kojeg se čovjek sjedinjuje s praisvorom života da bi mogao živjeti, a to je zapravo cilj sklapanja saveza između Abrahama i Jahve. Sličan obred je postojao i kod hetitskih vojnika kada su polagali zakletvu. Morali su tetivu i sol pomiješati u loncu i pritom izgovarati riječi: kao što se ove tetive dijele nad vatrom i kao što se sol nad vatrom prosipa, tko ovu zakletvu prekrši, tko ne bude poštovao kralja hetitske zemlje i koji svoje oči neprijateljski okreće od hetitske zemlje, neka ga pogodi ova zakletva i rasiječe u dijelove i rasprši kao sol.⁶²

⁶¹ Usp. L. KRINETZKI, *Savez Božji s ljudima prema Starom i Novom zavjetu*, KS, Zagreb, 1999., str. 15.

⁶² Usp. A. REBIĆ, *Abraham prema židovskoj rabinskoj egzegezi*, u: *Bogoslovska smotra*, 76. (2006.) 3., str. 606.

4. SAVEZ I OBREZANJE Post 17,1-27

Post 17 je uz Post 15, jedan od dva izvještaja o Božjem savezu s Abrahamom. Tradicionalno se Post 17 pripisuje svećeničkoj tradiciji, kao i tekst o savezu s Noom u Post 9,1-17, s kojim Post 17 dijeli mnoštvo teoloških ideja i formulacija. S obzirom na teme, Claus Westermann dijeli Post 17 na pet dijelova: uvod 17,1-3; Božja obećanja 17,3-8; znak saveza 17,9-14; Božja obećanja 17,15-21 i zaključak 17,22-27. Kako možemo uočiti sve je usmjereno na Božja obećanja. Bog uspostavlja i daje Abrahamu savez također dajući mu određena obećanja. Ovaj savez se ne sastoji u međusobnom obvezivanju Boga Abrahamu i obrnuto, nego je unilateralan, to znači da se samo Bog obvezuje, samo on obećava i savez je njegov. Abraham ne daje nikakva obećanja, a obrezanje koje mu Bog zapovijeda ne spada u sadržaj saveza nego je zapravo znak saveza kojim se savez ostvaruje i koji Boga podsjeća na savez. S obzirom na to da savez uspostavlja Bog i On se jedini obvezuje, postojanost saveza ovisi o prihvatanju znaka, odnosno o obrezanju, jer tim činom Abraham postaje dionik saveza i Božjih obećanja. Savez je za Abrahama i njegovo potomstvo trajna mogućnost. Oni svojim postupcima ne mogu uništiti savez, na njima je samo da ga prihvate ili da ga odbiju.

Abraham nije jedini primatelj saveza, kao što to nije bio niti Noa. Bog sklapa savez s Noom, njegovim potomstvom i svim živim bićima, sa svom zemljom, a u Post 17 primatelji saveza su Abraham, Izak i njegovo potomstvo. Prema formulacijama koje nalazimo u tekstu, čini se da je riječ o tri saveza: s Abrahamom, s Abrahamom i njegovim potomstvom i s Izakom i njegovim potomstvom. Ta tri saveza su međusobno povezana, prvi je pretpostavka drugog, a drugi se konkretizira u trećem. Savez s Abrahamom i njegovim potomstvom nije moguć bez potomstva obećanog u prvom savezu, a savez s Izakom pojašnjava o kojem je potomstvu sav riječ, jer nisu svi Abrahamovi potomci dionici njegova saveza s Bogom nego samo Izakovi potomci. Ta tri saveza bitno čine jedan savez koji uključuje Abrahama i njegovo potomstvo koje će poteći od Izaka. Obećanja koja Bog daje Abrahamu prenesena su na to njegovo potomstvo.⁶³

⁶³ Usp. B. VELČIĆ, *Božja obećanja Abrahamu (Post 17) i pitanje završetka svećeničkog spisa*, u: Bogoslovska smotra, 80. (2010.) 1., str. 22.-23.

4.1. Tumačenje tri obećanja

4.1.1. Prvo obećanje: „silno ću te razmnožiti (...) silno ću te rodnim učiniti“

Prvo je obećanje, obećanje brojnog potomstva, usmjereno na Abrahama, što je i razumljivo: ne može se odnositi i na njegovo potomstvo kad je ono sadržaj obećanja. Obećanje potomstva je preduvjet ostalih obećanja i predstavlja prvo i najvažnije obećanje, a obećanje sina, Izaka u potpunosti mu je podređeno. Formulacija ovog obećanja u svećeničkom spisu odlikuje se uporabom binoma „ploditi se“ i „množiti se“ u kombinaciji s izrazom „vrlo mnogo“. Spomenute riječi nalazimo i na drugim mjestima kod svećeničkog autora, najčešće s glagolom „blagosloviti“ te ga možemo smatrati svojevrsnom formulom blagoslova tipičnom za svećeničkog pisca.⁶⁴

4.1.2. Drugo obećanje: „ja ću biti Bogom tvojim i tvoga potomstva poslije tebe (...) ja ću biti njihov Bog“

Božje obećanje da će biti Bogom Abrahama i njegovog potomstva nalazimo u Post 17,7.8b. Možemo uočiti usku povezanost ovog obećanja s obećanjem zemlje Post 17,8a. Ova dva obećanja za razliku od prethodnog odnose se kako na Abrahama tako i na njegovo potomstvo. Ovo drugo obećanje izraženo je tzv. „formulom saveza“ koju nalazimo u mnogim starozavjetnim tekstovima, a u svom pravom obliku glasi: „ja ću biti vaš Bog i vi ćete biti moj narod“ ili obrnuto, „vi ćete biti moj narod i ja ću biti vaš Bog. Formula saveza izražava upravo bit saveza, tj. međusobnu pripadnost Boga i Izraela, ujedinjenje i odnos koji savezom nastaju. U Post 17,7.8b nalazimo samo jedan dio ove formule. U skladu sa unilateralnim savezom koji se ovdje sklapa, formula saveza izražava da je Bog jedini koji se obvezuje: „ja ću biti Bogom tvojim i tvoga potomstva poslije tebe“. Moramo napomenuti da ovo obećanje ne nalazimo u Post 15 već je specifično za Božji savez s Abrahamom u svećeničkom spisu. Problem potomstva od središnje je važnosti u Abrahamovu životu. Već se u Post 11,30 spominje Sarina neplodnost, obećanje sina provlači se od Post 15 do Post 18, tek u Post 21 izvješćuje se o Izakovu rođenju.⁶⁵

⁶⁴ Usp. B. VELČIĆ, *Božja obećanja Abrahamu (Post 17) i pitanje završetka svećeničkog spisa*, u: *Bogoslovska smotra*, 80. (2010.) 1., str. 23.-24.

⁶⁵ *Isto*, str. 24.-25.

4.1.3. Treće obećanje: „tebi i tvome potomstvu dajem zemlju (...) svu zemlju kanaansku u vjekovni posjed“

Obećanje zemlje treće je i posljednje obećanje. Bog obećava Abrahamu i njegovu potomstvu zemlju u kojoj boravi kao pridošlica, svu zemlju kanaansku u trajni posjed. Ovo je obećanje izraženo rječnikom tipičnim za svećenički spis: riječ je o izrazima „zemlja Kanaan“, „zemlja boravka“ i „posjed“. Svećenički pisac je jedini koji koristi tehnički izraz za pravno posjedovanje određenog područja u samom obećanju zemlje, čime stavlja naglasak na pravno zauzeće obećane zemlje, za razliku od drugih predaja.⁶⁶

4.2. Svećenička predaja u Post 17

Kao i u jahvističkom izvještaju i u svećeničkom izvještaju Jahve se najprije predstavlja imenom, ali ne kao Jahve, nego kao „Bog svesilni“ (El Šadaj), dakle imenom kojim je bio čašćen u doba patrijarha. Pred njim, „Svesilnim“ mali, običan čovjek Abraham mora hodati životom lutajućeg nomada, ali sav u predanju i vjernosti. Svećenička tradicija više vodi računa nego jahvistička o obvezi koja proistječe za Abrahama iz saveza s Bogom. Sklopiti savez s Bogom za nju znači dopustiti da Bog koji se objavljuje obuzme cjelokupnu ljudsku osobu. Pred takvim Božjim činom čovjek ne može drugo nego bez riječi prihvatiti ponudu Božju, kao što je to učinio Abraham duboko se Bogu poklonivši. I ovaj savez je obostran (bilateralan), barem u svojim posljedicama. To osobito vrijedi za obdržavanje zapovijedi obrezanja, koje predstavlja znak Saveza, a obvezuje sve muške potomke, sluge i robove Abrahamove. Novo ime koje je izabranik dobio treba ga uvijek iznova podsjećati na to da je stupio u novi odnos s Bogom. Ovo mijenjanje imena značajka je svećeničke literature. Tumačenje novog imena, koje se jezično poklapa s prijašnjim te predstavlja samo neko proširivanje Abrahama u Abraham vrlo je izvještačeno. Polazište je ovom tumačenju izraz koji u hebrejskom ima udaljeni prizvuk imena u njegovu novom obliku, no u svakom slučaju ukratko sažimlje obećanje o brojnom potomstvu koje je Abrahamu bilo dano tog časa. Jedan jedini čovjek postaje izvor blagoslova za bezbrojne narode i njihove „kraljeve“. Učinak je sklopljenog saveza posebna veza Boga s Abrahamom i s ljudima

⁶⁶ Usp. B. VELČIĆ, *Božja obećanja Abrahamu (Post 17) i pitanje završetka svećeničkog spisa*, u: *Bogoslovska smotra*, 80. (2010.) 1., str. 25.-26.

koji žive s njim. Bog postaje „njihov Bog“ na sasvim očit i pravovaljan način, što potvrđuje novo zajedništvo među strankama Saveza.⁶⁷

Usporedba svećeničkih s paralelnim nesvećeničkim tekstovima pokazuje da je svećenički pisac poznao druge predaje, od ponekih je nešto i preuzeo, kako bi stvorio svoje vlastite pripovijesti, u skladu sa svojim viđenjem povijesti svijeta i Izraela. Osim što svećeničkog pisca ne zanimaju slikoviti detalji, shema tekstova lišava njegove pripovijesti dramatičnosti. Jedan od tipičnih elemenata njegova stila je shema „zapovijed-izvršenje“ koja se očituje u jezičnoj podudarnosti određene Božje zapovjedi i potvrde njezina izvršenja. Ovakvu shemu susrećemo u Post 17,11.23, Izl 14,16.21 i u Br 13,2.17 itd. U toj shemi se doslovno ponavlja ono što je Bog zapovjedio kako bi se ukazalo na točnost njegove zapovijedi. Ponavljanje određenih izraza i formula najzastupljenija je tehnika svećeničkog pisca. Ona čini njegov stil pomalo monotonim, ali mu i daje određenu svečanost i dostojanstvenost. Svećeničkoj predaji, osim većih cjelina, pripadaju brojni topografski i biografski podaci. Imamo primjer da je Abraham krenuo u Kanaan ne samo iz Harana nego iz Ura Kaldejskoga, da je imao 75 godina kad je napustio Haran. Post 17 opisuje savez koji je Bog sklopio s Abrahamom, promjenu imena u Abraham, obrezanje. Sami ciklus o Abrahamu upotpunjuju pojedinosti o Lotu, Jišmaelu i Izakovu rođenju, kupovini špilje Makpela. Abrahamova povijest ponovno je interpretirana u vrijeme babilonskog sužanjstva u svećeničkoj predaji kad je izraelski narod sve izgubio: zemlju, kralja, hram. U takvoj situaciji svećenički autor poziva narod da se hrabro otvori Bogu i da mu pokloni potpuno povjerenje. Bog se vezao uz narod nerazrješivim vezom, nepokolebivom vjernošću, a Božjom milošću narod će se vratiti u zemlju. Da bi to približili narodu, svećenička predaja ponovo piše Abrahamovu povijest, naglašavajući jednostranu Božju obvezu, koju mi prevodimo riječju savez, *berit*. Ta Božja jednostrana obveza proglašena je vječnom i trajnom. Teologija svećeničke tradicije posebno naglašava milost i čudo i pod tim vidom ona interpretira Abrahamovu povijest.⁶⁸

⁶⁷ Usp. L. KRINETZKI, *Savez Božji s ljudima prema Starom i Novom zavjetu*, KS, Zagreb, 1999., str. 14.-18.

⁶⁸ Usp. M. TOMIĆ, *Abraham-paotac vjere u biblijskim predajama*, u: *Diacovensia* 12. (2004.)1., str. 174.-176.

4.3. Obrezanje kao znak saveza

Bog do sada Abrahamu nije postavljao nikakvih uvjeta i nije od njega ništa zahtijevao. Sada uočavamo jednu promjenu, a ta promjena je da će Abraham i njegovi potomci nositi na svome tijelu znak saveza. Taj znak je obrezanje koje je za Židove jednako važan kao za kršćane krštenje. Niti jedan židovski običaj ili obred nije toliko važan kao obred obrezanja (heb. *berit milah*). Dijete židovskih roditelja ne postaje Židovom po obrezanju, nego po obrezanju utemeljuje i učvršćuje svoj odnos prema Bogu i izraelskim tradicijama. Židovi obavljaju obred obrezanja u ime cijelog čovječanstva. Zanemariti obrezanje svoga sina ne znači samo zanemariti neki obred, nego odbaciti Božji znak što sa sobom povlači kao posljedicu Božju kaznu kao isključenje iz saveza. Postojano obavljanje obreda obrezanja jamčilo je opstanak židovskog naroda, a prestanak obavljanja obrezanja značilo je prestanak židovstva. Neko vrijeme je obrezanje čak bilo zabranjeno, za Antioha IV. Epifana i cara Hadrijana. Mnogi Židovi su to činili potajno, mnogi su se odupirali toj zabrani, no velik broj Židova je bio pogubljen zbog kršenja te zabrane. Također i u novije vrijeme nacionalsocijalisti u Njemačkoj ili komunisti u Sovjetskom Savezu branili su Židovima obrezanje i molitvu, ali su roditelji to ipak radili na svoju ruku. Obrezanje nije običan medicinski zahvat, nego jedan sveti obred, koji dobiva svoje religiozno značenje jer se vrši u okviru svete židovske tradicije, uz molitve i uz očevo obećanje da će djecu odgajati u religiji svojih otaca. U kršćanstvu je ulogu obrezanja preuzelo krštenje. Običaj obrezanja poznavali su i drugi drevni narodi uz Izraelce, samo Filistejci nisu prakticirali obrezanje. Herodot je povezivao obrezanje s higijenskim razlozima. Izvorno je to bio obred inicijacije u vrijeme puberteta mladih ljudi i znak muškosti prije ženidbe. Za žene nije postojao nekakav odgovarajući obred jer je i sama biblijska tradicija bila obilježena muškošću. No kasnije se i za djevojčice uvodi sličan znak nazvan *berit ha-hajim* (životni savez). Sam obred obrezanja ima posebnu religijsku vrijednost jer je znak saveza s Bogom. Abraham je obrezanjem postao jedan novi i promijenjeni čovjek, kako u odnosu na svoje ime, tako i na svoje tijelo.⁶⁹

⁶⁹ Usp. A. REBIĆ, *Abraham prema židovskoj rabinskoj egzegezi*, u: *Bogoslovska smotra*, 76. (2006.) 3., str. 606.-607.

4.3.1. Propisi o obrezanju

Obrezanje redovito obavlja osoba koja je za to osposobljena, koja zna sve potrebne molitve koje su propisane za taj obred. Također, može i otac obrezati svoga sina, ako to zna učiniti. No u naprednijem židovstvu takvu službu obavlja liječnik, a molitve izgovara rabin. U SAD-u mnogi liječnici pohađaju tečajeve za obavljanje obrezanja. No prije samog obreda, treba imati u vidu zdravlje djeteta. Imamo primjer, ako bi nekoj ženi prilikom obrezanja ili nakon njega umrla oba sina, treći sin koji se nakon toga rodi izuzet je od obrezanja. Obrezanje se obavlja osmi dan nakon djetetova rođenja, a može biti obavljeno subotom ili bilo kojim drugim danom.⁷⁰

4.4. Značaj promjene imena Abram/Abraham

Prilikom sklapanja saveza, Bog je promijenio Abram u Abraham i kasnije njegovoj ženi Saraji u Sara. Primjećujemo promjenu imena i na drugim mjestima u Bibliji. Jakob dobiva ime Izrael, Hošea dobiva ime Jošua, Matanija je promijenio ime u Sidkija. Mijenjanje imena ima simbolično značenje: osoba kojoj je ime promijenjeno znači da joj je promijenjen status, da je dobila novu službu, novi zadatak. Kao primjer možemo uzeti kršćanstvo gdje imena mijenjaju kraljevi i pape kad stupaju u službu ili redovnici ili redovnice kad su stupili u red. U srednjem vijeku Židovi su imali svoja židovska imena i prezimena. U arapskom svijetu su uz svoje židovsko ime dodavali i arapsko ime. U 18. i 19. stoljeću Židovi su morali promijeniti svoja židovska imena u građanska i time se uskladiti s običajima suvremenoga društva u Europi, ali je to ujedno bio i za mnoge Židove povod za emancipaciju pa i asimilaciju. Koje značenje ima u židovstvu ime vidi se iz toga da onaj koji prijeđe na židovstvo dobiva novo ime. Danas kada židovski roditelj prilikom obrezanja svome djetetu daju židovsko ime, bilo po sjećanju na nekoga rođaka ili na neku biblijsku osobu ili osobu iz židovske povijesti, to znači jače povezivanje uz židovsku povijest i tradiciju, te produbljivanje svijesti pripadnosti židovskom narodu.⁷¹

4.5. Ideja saveza ostvarena i nakon Abrahama

Kao što je već spomenuto, savez, *berit* je središnji pojam kako Staroga tako i Novog zavjeta. Abrahamov savez s Bogom nije bio događaj koji se dogodio samo

⁷⁰Usp. A. REBIĆ, *Abraham prema židovskoj rabinskoj egzegezi*, u: Bogoslovska smotra, 76. (2006.) 3., str. 607.

⁷¹Isto, str. 608.

jednom, već je to događaj koji se nastavlja dalje u budućnost, događaj koji se neprestano ostvaruje. *Berit* Boga s ljudima je zapravo jedna ideja koja sve osmišljava i sve međusobno povezuje. Savez s Abrahamom, ocem svih vjernika svjedoči o činjenici kako se transcendentni Bog, po svojoj neizrecivoj dobroti uprisutnjuje u ljudsku povijest za sva vremena, kao čovjekov prijatelj i suradnik. *Berit* na Sinaju povezuje čitav narod s Bogom, stvara se sveti narod, stvara se zajedništvo ljubavi i snage između Boga i njegova po *beritu* svetog naroda. To zapravo daje smisao čitavoj povijesti spasenja. Nakon Babilonskog sužanjstva počinje se stvarati ideja o Novom *Beritu*, jer je sužanjstvo bilo zapravo kazna za nevjernost prema Bogu saveza. Prevladavala je težnja za novim savezom u kojem će ljudi konačno biti sposobni odgovoriti kako treba na ljubav Božju. Jer će im Bog dati novo srce i nov duh, upisat će im savez u srce i omogućiti im osobnu „spoznaju“ Boga, bit će to vječni i univerzalni *Berit*.⁷² Važno je spomenuti proroštvo proroka Natana dano Davidu koje je opisano u 2 Sam 7. To proroštvo je središte cijele povijesti spasenja jer Božje obećanje Davidu jamči opstanak dinastije i njegova kraljevstva do vijeka. U drugim tekstovima to je Božje obećanje protumačeno kao Božji savez s Davidom. U cijelom tekstu 2 Sam 7 unatoč tomu što se ne rabi riječ *berit*, savez, Natanov govor je shvaćen i kao Božje obećanje, odnosno savez s Abrahamom i kao Božji savez na Sinaju. Autor Psalma 89 nema dvojbe oko Božjeg obećanja Davidu i četiri puta ga definira kao *berit*, savez. I 1 Ljet skoro doslovno prenosi Božje obećanje Davidu iz 2 Sam 7 i kroz cijelu knjigu u središte cijele Izraelove povijesti stavlja Davida komu se Bog zakleo da će učvrstiti njegovo prijestolje zauvijek i na njemu će kraljevati njegov potomak. Tekst Jr 31,31-34 i njegova analiza pokazala je da novi Savez nije samo obnovljeni stari Savez, te da nije potpuno istovjetan sa starim savezom, nego ipak predstavlja jedan kvalitativni skok koji nismo zabilježili u dosadašnjem govoru o savezu između Boga i ljudi.

Novi Savez se neće moći raskinuti nikakvim čovjekovim djelima i ostaje potpuno neuvjetovan kao potpuni čin slobode, ostaje vječni Savez. Taj Novi savez znači stvaranje novoga čovjeka i novoga svijeta u kojem će taj čovjek činiti novu zajednicu. Jeremijino se poslanje temelji na spoznaji Boga koji nosi u sebi dvije važne teološke odrednice na kojima su zasnovana obećanja: Bog je vjeran, ne napušta i ne ostavlja svoj narod. On je moćan ispuniti svoje obećanje unatoč Izraelovoj nevjernosti i moći zemaljskih carstava. Sadržaj saveza odnosi se na slaganje s Božjom voljom izraženoj u

⁷² Usp. J. FUČAK, *Zavjet ili savez*, u: Bogoslovska smotra, 37. (1967.) 3.-4., str. 375.-376.

Tori. Najvažniji čin Novoga saveza je darivanje Tore u čovjekovo srce jer će središte čovjeka biti oplemenjeno ispunjavanjem Božje volje. Ta metafora srca obznanjuje da će unutarne prepreke za usavršavanje odnosa saveza biti uklonjene.⁷³ Ne samo u Jeremijinoj knjizi nego i u drugim tekstovima možemo zaključiti da je Savez kao stvarnost u kojoj sudjeluju i Bog i ljudi moguće promatrati s dva gledišta: s onoga Božjega i s ljudskoga. Bez obzira na „partnerski“ odnos Boga i ljudi u sklapanju i održavanju saveza, treba istaknuti da inicijativa za sklapanje Saveza kao ponuda uvijek dolazi od Boga. Na savez je također moguće gledati i iz perspektive ljudskoga ponašanja gdje nailazimo na ljudsku nevjernost kao povredu ili „kidanje“ saveza. No Bog je uvijek iznova tražio mogućnost obnavljanja saveza unatoč ljudskim povredama.⁷⁴ Važni su nam i izvještaji o posljednjoj večeri u kojima se Novi *Berit* izričito spominje. Isus je prava prisutnost Božja među ljudima, prava Svetost svetoga naroda Božjega, Njegov nam je Zakon, Zakon ljubavi upisan u srca po Duhu Njegovu koji nam je dan. Sve ovo je samo početak dovršetka Vječnog *Berita*. Novi *Berit* je počeo, i nastavlja se do konačnog ispunjenja. On vrijedi i za nas. Mi smo u njemu i moramo ga biti duboko svjesni. Jer Bog je s nama kao naš suputnik, prijatelj i naš saveznik.⁷⁵

⁷³ Usp. B. ODOBAŠIĆ, *Natanovo proroštvo Davidu. Uspon monarhije i mesijansko idealizirani lik Davida (2 Sam 7)*, u: Bogoslovska smotra, 85. (2015.) 2., str. 352.-353.

⁷⁴ Usp. B. LUJIĆ, *Obilježje i značenje novoga Saveza (berit hadašah) u Jr 31,31-34*, u: Bogoslovska smotra, 80. (2010.) 1., 60.-73.

⁷⁵ Usp. J. FUČAK, *Zavjet ili savez*, u: Bogoslovska smotra, 37. (1967.) 3.-4., str. 376.

Zaključak

Promišljajući o Abrahamu možemo zaključiti kako je on bio jedinstvena osoba. Iako u Starom zavjetu imamo mnoštvo značajnih osoba koje su svojim životom doprinijele ovakvom načinu i životu nas vjernika, Abraham je to učinio doista posebno.

Od jednog neukog, siromašnog i primitivnog čovjeka, Abraham je postao osoba kakvoj svi trebamo težiti. Postao je bogata osoba, ali ne toliko materijalno, koliko duhovno. On koji ništa nije imao izgubiti, jer ništa nije posjedovao, prihvaća jedan glas koji ga poziva i upućuje na mjesta gdje će mu biti bolje. Tu počiva sva veličina Abrahamova. Sav se prepušta Božjem milosrđu i Njegovu vodstvu. Bog obećava Abrahamu zemlju i brojno potomstvo, blagoslivlja ga i govori da će on biti blagoslov za sve narode. Možemo sa sigurnošću reći da Abraham u tom trenutku nije bio svjestan što mu to Bog govori, no s vremenom mu je sve postalo jasnije. Bog sklapa savez s Abrahamom. Bog je taj koji inzistira na savezu. Ne zahtjeva od Abrahama ništa, osim da se pobrine za životinje koje mora pripremiti za obred saveza. Takav obred sklapanja saveza zahtjeva da se sve životinje rasijeku na polovice, osim ptica i jedan od saveznika je morao proći kroz te polovice životinja. To je bio znak da ako bilo koja strana prekrši savez, čeka ga sudbina kao i te životinje. Tog dana je Bog sklopio savez s Abrahamom darivajući mu zemlju u posjed, od rijeke u Egiptu do rijeke Eufrata. Važno je spomenuti i promjenu imena Abram u Abraham i Saraja u Sara u Post 17. Tada Bog ponovno sklapa savez s Abrahamom i njegovim potomstvom poslije njega. Obećava Abrahamu da će Sara roditi sina i da mu nadjenu ime Izak. U 17 poglavlju važno je spomenuti i obrezanje koje Bog zahtjeva od Abrahama i njegova potomstva nakon njega. Sve muške osobe morale su biti obrezane jer je to bio znak na tijelu da je savez vječan.

Abraham je možemo reći pokrenuo niz saveza koji traju do danas. U Starom zavjetu postoji mnoštvo saveza, ali ovaj je nekako drugačiji od ostalih. Vjerojatno zbog toga što je Abraham bio takva osoba, pun povjerenja koje nije odmah bilo uočljivo. Abraham nam svima treba biti primjer kako sve što se prepusti u Božje ruke, na kraju bude najbolje. On je pravi primjer vjere i pravi primjer kojega svaki kršćanin u životu treba slijediti.

Literatura

ARENHOEVEL, D., *Uspomena na očeve*, KS, Zagreb, 1991.

BARSOTTI, D., *Bog Abrahamov*, Symposion, Split, 2012.

DRANE, J., *Uvod u Stari zavjet*, Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“, Zagreb, 2009.

FEILER, B., *Abraham – putovanje u samo srce triju vjera*, Izvori, Zagreb, 2002.

FUČAK, J., *Zavjet ili savez*, u: *Bogoslovska smotra*, 37. (1967.) 3. – 4.

HARRINGTON, W. J., *Uvod u Stari zavjet*, KS, Zagreb, 1977.

HOHNJEC, N., *Biblija u prozi. Mojsijevo Petoknjižje, prednji proroci i kasna Biblija*, KS, Zagreb, 2002.

JURČEVIĆ, M., *Problem Abrahamovog monoteizma*, u: *Stari zavjet vrelo vjere i kulture*, zbornik radova znanstvenog simpozija, prir. Ivan Šporčić, Teologija u Rijeci, Biblijski institut, Rijeka – Zagreb, 2004.

KRINETZKI, L., *Savez Božji s ljudima prema Starom i Novom zavjetu*, KS, Zagreb, 1999.

LEVAČIĆ – VIDA KOVIĆ, Z., *Biblijski leksikon i rodoslovlja*, Čakovec, 2006.

LUJIĆ, B., *Obilježje i značenje novoga Saveza (berit hadašah) u Jr 31,31-34*, u: *Bogoslovska smotra*, 80. (2010.) 1., str. 59. – 76.

LUJIĆ, B., *Vjera u Boga uvijek novih mogućnosti*, KS, Zagreb, 2014.

OBERŠKI J. – REBIĆ A., *Biblijska povijest Staroga i Novoga zavjeta*, HKD Sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1972.

ODOBAŠIĆ, B., *Natanovo proroštvo Davidu. Uspon monarhije i mesijansko idealizirani lik Davida (2 Sam 7)*, u: *Bogoslovska smotra*, 85. (2015.) 2., str. 349. – 380.

PAVIĆ, I., *Biblijska povijest spasenja*, HKD Sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1987.

REBIĆ, A., *Abraham prema židovskoj rabinskoj egzegezi*, u: *Bogoslovska smotra*, 76. (2006.) 3., str. 595. – 615.

REBIĆ, A., *Jahvino obećanje zemlje Abrahamu i sklapanje saveza (Post 15)*, u: Bogoslovska smotra, 49. (1979.) 3., str. 264. – 292.

REBIĆ, A., *Središnje teme Staroga zavjeta*, KS, Zagreb, 1996.

SKA, J. L., *Božja riječ u ljudskim pripovijestima*, KS, Zagreb, 2011.

ŠPORČIĆ, I., *Božja poruka za naše vrijeme. Promišljanja o Bibliji i s Biblijom*, Glas Koncila, Zagreb, 2005.

TOMIĆ, C., *Praoci Izraela*, Provincijalat franjevac konventualaca, Zagreb, 1978.

TOMIĆ, M., *Abraham – praotac vjere u biblijskim predajama*, u: Diacovensia, 12. (2004.) 1., str. 165. – 188.

VELČIĆ, B., *Božja obećanja Abrahamu (Post 17) i pitanje završetka svećeničkog spisa*, u: Bogoslovska smotra, 80. (2010.) 1., str. 19.- 40.

VIŠATICKI, K., *Različita značenja hebrejskog pojma berit i njegova dvoznačnost u 2 Kr*, u: Bogoslovska smotra, 80. (2010.) 1., str. 335. – 349.

Sadržaj

Sažetak	1
Summary	2
Uvod.....	3
1. SAVEZ.....	4
1.1. Etimologija riječi.....	4
1.2. Značenje riječi.....	5
1.3. Hetitski ugovori.....	6
1.3.1. Značenje Hetitskih ugovora.....	6
1.3.2. Struktura Hetitskih ugovora	6
2. BLAGOSLOV ABRAHAMA Post 12, 1-3.....	8
2.1. Poziv i blagoslov Abrahama	8
2.1.1. Život Abrahama prije poziva.....	12
2.2. Abrahamov odgovor Bogu.....	14
2.2.1. Bog „Abrahamov“	15
2.2.2. Abrahamova vjera u poslanici Hebrejima	16
3. SAVEZ BOGA S ABRAHAMOM Post 15, 1-19.....	20
3.1. Književna vrsta, vrijeme nastanka i struktura	20
3.2. Egzegeza teksta Post 15,1-19.....	21
3.3. Jahvistička i elohistička predaja u Post 15	26
3.3.1. Jahvistički izvještaj.....	27
3.4. Sklapanje saveza neobičnim obredom	28
4. SAVEZ I OBREZANJE Post 17,1-27	30
4.1. Tumačenje tri obećanja	31
4.1.1. Prvo obećanje: „silno ću te razmnožiti (...) silno ću te rodnim učiniti“	31
4.1.2. Drugo obećanje: „ja ću biti Bogom tvojim i tvoga potomstva poslije tebe (...) ja ću biti njihov Bog“	31
4.1.3. Treće obećanje: „tebi i tvome potomstvu dajem zemlju (...) svu zemlju kanaansku u vjekovni posjed“	32
4.2. Svećenička predaja u Post 17	32
4.3. Obrezanje kao znak saveza	34
4.3.1. Propisi o obrezanju	35
4.4. Značaj promjene imena Abram/Abraham	35

4.5. Ideja saveza ostvarena i nakon Abrahama	35
Zaključak	38
Literatura.....	39